

VEREENIGING
TER BEOEFFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1891—1892.

Vergadering van Vrijdag, 26 Februari 1892, des
avonds te acht uren,
in het H^otel Krasnapolsky te Amsterdam.

Voorzitter : de heer C. BOSSCHER.

De VOORZITTER : Mijne Heeren, deze vergadering openende, heet ik u uit naam van het bestuur der vereeniging ter beoeffening van de krijgswetenschap, welkom hier ter plaatse.

Ons bestuurslid Kolonel Eland, die bestemd was deze vergadering te presideeren, is door buitengewone omstandigheden verhinderd, en zoo valt mij de eer te beurt heden avond onze werkzaamheden in te leiden.

Uwe talrijke opkomst getuigt van uwe voortdurende belangstelling in onze vereeniging. Wij zijn u daarvoor erkentelijk en gevoelen ons aangespoord om op den ingeslagen weg voort te gaan, en onze vergaderingen ook elders dan te 's-Hage, en in het bijzonder in de hoofdstad des Rijks te houden.

Ten einde nu uwe belangstelling in het heden avond te behandelen onderwerp niet te lang op de proef te stellen, zullen wij dadelijk tot onze werkzaamheden overgaan. En vermits er geen mededeelingen van bijzonderen aard te doen zijn, verzoek ik u thans over te gaan tot de ballotage van candidaten.

Mag ik de heeren Vervat en Dr. Vinckensteijn uitnoodigen met mij het stembureau te willen nitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen de heeren : J. T. van der Gon Netscher, 2e Luit. der dd. Schutterij, te 's-Gravenhage ; H. J. Cornelius Cohen, Luit. der Schutterij, A. P. Louman, 2e Luit. der Infanterie en J. A. Baron van Lijnden, Luit. der Schutterij, te Amsterdam ; J. Jungeling en F. G. de Klerck, beiden 2e Luit. der Artillerie, te Gorinchem ; M. M. Eijssell, 2e Luit. der Infanterie, F. J. G. W. Leers, 2e Luit. der Infanterie, J. A. Leers, 2e Luit. der Infanterie, S. M. S. de Ranitz, 2e Luit. der Artillerie, J. Uilkens, Kapitein der Infanterie en J. P. A. van Weeren, 1e Luit. der Infanterie, allen te Leiden ; voorts de heeren : S. van Lier, 2e Luit.-Kwartiermeester, J. M. van Gogh, 1e Luit. der Infanterie, A. J. Gooszen, 2e Luit. der Infanterie, Jhr. G. J. W. C. H. Graafland, Kapt. der Infanterie, E. F. Grooss, 2e Luit. der Infanterie, J. van Hasselt, 2e Luit. der Infanterie, H. L. Maarschalk, 2e Luit. der Infanterie, L. F. H. Peereboom, 2e Luit. der Infanterie, Jhr. J. A. G. von Schmidt auf Altenstadt, 2e Luit. der Infanterie, C. J. F. Stakman, 2e Luit. der Infanterie, L. P. J. van der Stok, 2e Luit. der Infanterie, S. L. Swaab, 2e Luit. der Infanterie, H. F. van Thiel, 1e Luit. der Infanterie en G. L. van der Waarden, 2e Luit. der Artillerie, allen van het leger in Ned.-Indië.

De VOORZITTER : Ik dank de heeren van het stembureau zeer voor de door hen volbrachte taak. En thans geef ik het woord aan den heer W. Hoogenboom, oud-majoor der artillerie, tot het houden zijner voordracht : *Over het nut dat van het abattoir te Amsterdam in oorlogstijd kan worden getrokken voor eene behoorlijke voorziening van die positie van diertlijk voedsel.*

De heer HOOGENBOOM :

Mijne Heeren !

Wanneer men meer dan 25 jaren lid is van eene Vereeniging, en een groot gedeelte van dien tijd in het Bestuur heeft zitting gehad, dan laat het zich lichtelijk begrijpen, dat men aan die

Vereeniging gehecht is en daartoe aangezocht, gaarne medewerken wil om hare belangen te helpen bevorderen, ja, uit liefde voor de zaak, wel eens eigen krachten overschat, en met dat doel voor oogen, eene taak op zich neemt waarvoor men zich, bij kalm beraad, mogelijk zou gewacht hebben. In zekeren zin verkeer ik in dat geval.

Toen ik de eer had, gedurende een reeks van jaren, als secretaris deel uit te maken van het Bestuur, was het getal leden aanzienlijk kleiner en was het niet zelden zéér moeielijk alle spreekbeurten vervuld te krijgen. Als bestuurslid was ik daardoor wel eens verplicht zelf eene voordracht te houden of eene discussie in te leiden. Vooral het jongere geslacht, was er toen niet gemakkelijk toe te bewegen, in onze bijeenkomsten, de behandeling van een onderwerp op zich te nemen en nam zelfs zelden aan de samensprekingen deel.

Dit is echter thans gelukkig veranderd, niet het minst ten gevolge van de groote verbetering in de verdere opleiding van de jonge officieren. De kennis van dezen is daardoor aanzienlijk vermeerderd en heeft aan velen hunner de vrijmoedigheid gegeven, bij openlijke bespreking van eenig onderwerp, aan de discussie deel te nemen of zelf eene voordracht te houden, zoodat aan sprekers thans geen gebrek is.

Dubbel waardeer ik het daarom, dat het Bestuur, door mij uit te noodigen in het vereenigingsjaar 1891/92 eene spreekbeurt te vervullen, het bewijs gaf, dat men mij niet geheel en al vergeet, een bewijs waarvoor ik zeer gevoelig ben, maar niet te ontkennen valt het, dat ik mij daardoor wel wat al te spoedig heb laten verleiden de uitnoodiging aan te nemen, waardoor ik mij op glad ijs heb gewaagd, als ik denk aan de talrijke, uitmuntende voordrachten, waardoor de leden onzer vereeniging verwend zijn.

Daarbij komt nog dat ik, kort na mijne bereidverklaring om een spreekbeurt te vervullen, werd belast met het beheer en de leiding van een tweeden tak van den Gemeentelijken dienst, waardoor het mij maanden lang onmogelijk was tijd te vinden om over het onderwerp, dat ik gekozen had, na te denken en nog veel minder om gegevens te verzamelen en te verwerken,

wier opname mijne voordracht, voor hen, die het onderwerp willen bestudeeren, van meer nut zouden hebben doen zijn dan thans het geval zal wezen.

Ik heb dan ook langen tijd gearzeld en mij afgevraagd of ik eene vergadering, die zoo veel nuttiger kon besteed worden, mocht in beslag nemen voor het weinige dat ik, nit een militair oogpunt van waarde, zou kunnen leveren.

Zoodra mij in mijnen dienst meer en uitstekende hulp werd toegevoegd, ben ik echter aan het werk gegaan en het was mij zéér aangenaam dat ik onmiddellijk daarop van den secretaris mocht vernemen, dat ik hier ter stede mijne voordracht zou houden omdat het mij voorkwam, dat het voor de leden, die deze vergadering zouden bijwonen, van eenig nut zou kunnen zijn omtrent het Abattoir zelf in meerdere details te treden, dan anders gewenscht zou geweest zijn. Dit laatste maakte mijne taak uit den aard der zaak minder bezwaarlijk.

Overweegt men voorts dat het uit den aard mijner dienstbetrekking, niet onmogelijk is dat ik eenmaal kan geroepen worden deel te nemen aan de zware taak, die op de schouders van de Intendance zal gelegd worden, als Amsterdam voor het feit mocht worden gesteld, dat het als laatste bolwerk onzer vrijheid tot het niterste de vlag moet verdedigen, dan zal men het, naar ik hoop, verklaarbaar vinden, dat ik over dit onderwerp een gedachtenwisseling wensch nit te lokken tusschen diegenen Uwer, die in dezen, meer dan ik, tot oordeelen bevoegd zijn.

Een en ander moge voldoende zijn om te verklaren waarom ik het heb gewaagd in Uw midden op te treden en heb vermeend geen gebruik te mogen maken van de gelegenheid, die de aanzienlijke vermeerdering van mijne werkzaamheden aanbood, om mijn woord terug te nemen, maar het moge ook te mijner verschooning strekken, indien mijne voordracht het peil, van de waarde der verslagen onzer vereeniging, eenigermate doet dalen.

Ik acht het een gelukkig denkbeeld van het Bestuur onzer

vereeniging onderwerpen, die op Amsterdam betrekking hebben, voor zoover dat mogelijk is, daar te bespreken. (1) Het bijwonen der vergadering verkrijgt daardoor meer locale aantrekkelijkheid en wat er besproken wordt kan voor de hoorders, die zich uit den aard hunner betrekkingen, hoogst zelden met krijgskundige vraagstukken bezig houden, allicht practische waarde hebben.

Amsterdam toch verkeert in eene zeer eigenaardige positie. Als hoofd- en eerste koopstad van ons land, is het tevens onze sterkste vesting en kan het eenmaal het laatste holwerk onzer vrijheid zijn. Niet alleen dus door zijne talrijke bevolking, omstreeks een *tiende* gedeelte van die van het geheele Rijk, noch uitsluitend om zijne groote handelsbelangen, voor wie het behoud van den *ongestoorden vrede*, alléén gewaarborgd door een *degelijk* defensiestelsel, een levensquaestie nitmaakt, maar óók en vooral als Reduit-stelling heeft Amsterdam, meer dan eenige andere handelsstad in ons land, er belang bij dat ons defensie-wezen zoo goed mogelijk worde ingericht.

Amsterdam's ingezetenen er van tijd tot tijd eens aan te herinneren welke taak hen in oorlogstijd kan wachten, acht ik daarom niet zonder nut, en dit te meer nu zij den schijn op zich laden dat zij niet *voldoende* doordrongen zijn van het groote belang, dat zij bij een degelijk defensie-stelsel hebben. Hoe anders te verklaren het feit, dat onder de 9 afgevaardigden, die Amsterdam naar de Tweede Kamer zendt, niet één wordt gevonden, die op krijgskundig gebied door *practische ervaring* en *grondige studie* als autoriteit mag gelden. Dit is te opmerkelijker, nu juist bij de laatste verkiezing voor de Tweede Kamer, twee militaire deskundigen van goeden naam zich niet herkiesbaar stelden en Amsterdam een zetel onbezet had.

Amsterdam kon nog op een andere wijze zijne groote belangstelling toonen in het krijgswezen door aan zijne Hoogeschool een leerstoel te openen voor de *Leer van het Krijgswezen*. Mogelijk ligt dit op den weg van de *Universiteits-vereeniging*,

(1) Op 12 Maart 1888 hield de Inspecteur van den Geneeskundigen dienst der zeemacht Dr. F. J. van Leent op deze zeldide plaats in eene vergadering der Vereeniging eene voordracht over de voorziening in de behoefte aan drinkwater in de stelling van Amsterdam.

om hierdoor ook de belangen der studenten (art. 3 der Statuten), die gaarne in die leer onderwijs zouden erlangen, te bevorderen, waardoor deze later, indien zij geroepen worden aan 's lands Regeering deel te nemen, vooral daár, waar het geldt de hoogere beginselen, die het krijgswezen beheerschen — en waartegen zoo dikwijls wordt gezondigd — niet afhankelijk zouden zijn van de meeningen en inzichten van enkele militaire deskundigen of de betoogen van deze beter zouden begrijpen, kunnen beoordeelen en waardeeren.

Na de, over ditzelfde onderwerp, door den heer De Bas gehouden, breedvoerige voordracht op 19 December jl., zal het onnoodig zijn hierover verder in détails te treden. Tot goed begrip der zaak wil ik alleen opmerken, dat het adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarvan ik een afdruk hier voor mij heb, door ons niet als *Bestuur*, maar als *leden van de Vereeniging* is ingediend.

Na deze voorafgaande beschouwingen kom ik tot het onderwerp, dat ik voor onze samenspreking heb uitgekozen, terug.

Daar ik met U een onderdeel wensch te bespreken van den approviandeeringsarbeid in de stelling, waarvan Amsterdam het middelpunt is, zoo zal het mogelijk voor sommigen onder ons goed zijn eerst in korte trekken aan te geven waarnit de stelling bestaat.

Deze stelling (Zie plaat II) door het Y en het Noordzeekanaal in twee deelen verdeeld, grenst ten Oosten aan de Zuiderzee, doch zal, wanneer zij door den vijand omsingeld is, helaas niet, zoo als het behoorde, in gemeenschap zijn met de Noordzee. Zij omvat al het terrein gelegen binnen de onder te vermelden forten en de daartusschen en voor te stellen onderwaterzettingen.

Ik zal er mij alleen toe bepalen de namen of de ligging der sterkten in eerste linie aan te geven; hun vorm en inrichting heeft voor het beoogde doel geen belang.

De toegang uit de Zuiderzee tot het open Y, om van daár Amsterdam te bombardeeren, wordt krachtig betwist door het in zee gebouwde pantserfort Pampus en de kustbatterij bij Dur-

gerdam, ten Noorden, en die bij Diemerdam, ten Zuiden van het Y.

Van de Zuiderzee van het Oosten naar het Westen en zoo verder Noord- en weder Oostwaarts tot die zee voortgaande, ontmoet men achtereenvolgens Muiden, Weesp, Uitermeer en Hinderdam, welke vier sterkten ook deel uitmaken van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie; met de vesting Naarden in het front. Is deze linie, ten zuiden daarvan, doorgebroken, dan zullen zij ter verdediging van de Reduitstelling moeten medewerken en niet, zooals met de andere sterkten van de linie het geval zal zijn, worden ontruimd.

Voorts de forten bij Nichtevecht, bij Abeoude, aan de Winkel, Botshal, Waver-Amstel, bezuiden Uithoorn, aan de Drecht, bij Kudelstaart en bij Aalsmeer, de batterij aan den Sloterweg, het fort bij Hoofddorp, de batterij aan den Y-weg, het fort bij Vijfhuizen, met de linie die deze vier verbindt, het fort met de batterij aan de Liede, het fort bij het Penningsveer, de batterijen bij Spaarndam met de verbindingslinie, het fort bij Velzen, met het, voorwaarts daarvan, aan de openhavenmond van IJmuiden, gelegen pantserfort van dien naam, dat evenwel eigenlijk buiten de stelling is gelegen. Daarop volgen vier ontworpen forten, wier namen mij niet bekend zijn en waarvoor, zoo ik wel hen ingelicht, de terreinen, waarop zij gebouwd moeten worden, nog moeten worden onteigend. Verder het fort bij Markenbinnen, het fort bij Spijkerboor, de batterijen aan den Jisperweg en den Middenweg en de forten benoorden Purmerend, beoosten Kwadijk en bij Edam aan de Zuiderzee.

Binnen dezen kring liggen — sommige gedeeltelijk — 38 gemeenten met \pm 550000 inwoners, waaronder de gemeente Amsterdam alléén \pm 425000 zielen telt. De oppervlakte bedraagt \pm 74000 H.A.

Aangezien het vee, dat het benoodigde vleesch moet leveren, over de geheele ingesloten streck zal verdeeld zijn en daar de grootste op één punt benoodigde massa vleesch in Amsterdam moet verbruikt worden, en dus naar dat centrum moet worden gebracht, zoo is het voor ons in de tweede plaats van belang te weten welke aanvoerwegen, uit de omliggende streken, naar Amsterdam voeren en hoe deze zich naar den omtrek uitstrek-

ken. Wij zullen dit dus nu dienen na te gaan, daarbij de gewone landwegen buiten beschouwing latende, omdat groote hoeveelheden het spoedigst en gemakkelijkst langs spoor- en waterwegen worden getransporteerd.

Deze wegen zijn, in het zuidelijk deel, aan de Zuiderzee beginnende :

De trekvaart van Muiden tot aan het Merwede-kanaal, het verdere gedeelte van die vaart heeft voor ons doel geen waarde, daar de kortste weg naar het Abattoir, van dit punt, voert door dit kanaal.

De Gooische stoomtram, die tot aan het Abattoir kan doorrijden.

Het reeds genoemde Merwede-kanaal, van omstreeks Nichtevecht tot Zeelburg en van daar door de Nieuwe vaart tot het Abattoir.

De Oosterspoorbaan van Weesp tot aan het Abattoir.

De oude Keulsehe vaart, van Weesp tot aan Diemerbrug en van daar naar het Merwede-kanaal.

De Staatsspoorbaan, ongeveer van Abcoude tot aan het Abattoir.

De Amstel, ongeveer van den Uithoorn tot den Omval waar men of langs Diemerbrug, of door de noordelijke ringvaart van de Watergraafsmeer, het Merwede-kanaal kan bereiken, of wel door de Nieuwe Heerengracht, de Schippersgracht, de IJgracht en de Nieuwe vaart tot aan het Abattoir kan varen. Bij Ouder-Amstel heeft de Amstel gemeenschap met de Bullewijk, die weder in verbinding staat met de Winkel en de Wijdewaver langs welke wateren aanvoer kan plaats hebben uit de omstreken van Abcoude en Baambrugge.

De Ringvaart van den Haarlemmermeerpolder en verder of door de Nieuwemeer, de Schinkel, de Kostverlorenvaart, de Kattensloot en de Buitensingelgracht of langs de Haarlemmertrekvaart en de Buitensingelgracht en verder door het Westerkanaal, over het IJ, door de voorhaven van het Merwede-kanaal en de Nieuwevaart tot aan het Abattoir.

De Hollandsche spoorbaan van de Liebrug tot aan het Abattoir.

De verschillende zijkanalen van het Noordzee-kanaal en verder door dit kanaal, over het IJ enz. als boven.

De Nauernaschevaart van Krommenie en verder door het Noordzee-kanaal als boven.

De spoorbaan van Uitgeest en van den omtrek van Edam over Zaandam en verder tot het Abattoir.

De Zaan en verder door het Noordzee-kanaal enz. als boven.

Het Noord-Hollandsch kanaal, met de daarop uitlopende vaarten en verder door het IJ enz.

De Noord-Hollandsche stoomtram van Edam tot aan het IJ. Daar de wagens hier zouden moeten overladen op vaartuigen, zoo is deze weg, voor het door ons beoogde doel, minder geschikt.

Wij hebben nu gezien uit welke terreinoppervlakte Amsterdam, door den vijand van de buitenwereld afgesloten zijnde, het benoodigde vleesch zal moeten ontvangen en wij hebben tevens nagegaan langs welke wegen de aanvoer van dat vleesch kan plaats hebben en gezien dat al die wegen op het Abattoir uitloopen. We zullen dus nu, in de derde plaats, nader met het Abattoir moeten kennis maken.

Het zij mij vergund bij het Abattoir wat langer stil te staan omdat deze inrichting, behalve uit een militair oogpunt, ook nog in andere opzichten van lokaal belang is.

Voor den bouw van het Abattoir, met de daarbij behorende veemarkt, werd in de z. g. n. Stadsrietlanden een oppervlakte grond, langs de Nieuwe vaart, aangewezen groot ± 10 H.A.; het terrein van de Cruquiusweg en de spoorbaan daaronder begrepen.

Ofschoon bij de keuze van de plaats, waar deze inrichting zou gebouwd worden, vermoedelijk alleen te rade is gegaan met de daaraan te stellen eischen voor vreedstijd, en deze zijn uit den aard der zaak dan ook van het méeste gewicht, zoo zagen wij reeds, dat dit punt uit alle deelen der stelling, langs de bestaande spoor- en waterwegen *rechtstreeks* kan worden bereikt, zoodat de ligging óók voor oorlogstijd niets te wenschen overlaat. Het komt mij dan ook voor dat op den geheelen omtrek der stad *voor oorlogstijd geen gunstiger plaats is aan te wijzen.*

Ten Noorden van deze inrichting (zie Plaat III) ligt de Cruquiusweg met de verbindingsspoorbaan en ten Zuiden de Nieuwe vaart. Deze laatste komt met een schutsluis in verbinding met de voorhaven van het Merwede-kanaal (1) en bezit voldoende diepte om de zwaar geladen Zuiderzeehooten gelegenheid te geven haar vee aan de steigers der inrichting te lossen. De spoorwegverbindingbaan loopt gedeeltelijk langs, gedeeltelijk op den Cruquiusweg en heeft een veelading bij de markt, zij geeft gelegenheid om al het vee, dat langs de verschillende banen naar Amsterdam wordt aangevoerd, aan die veelading te lossen; vleesch kan aan het Abattoir worden gelost. De omstandigheden hebben genoodzaakt de baan met een keerpunt te maken, wat het nadeel heeft dat steeds niet meer dan zes wagens te gelijk kunnen worden overgebracht.

De veelading en de beide steigers der markt zijn door een smal spoor over de markt met het Abattoir verbonden.

Op het terrein der veemarkt (zie plaat IV) staan: 5 woonhuizen, 1 koffiehuis, 1 brandweerpost, 1 post- en telegraafkantoor, 1 politiepost, 2 rundveestallen elk voor 200 stuks grootvee, 1 rundveestal voor 120 stuks, 1 paardenstal voor 8 paarden, 1 quarantainestal, 1 remise en stallen voor varkens. Voorts is er een overdekte- en een open rundermarkt elk voor \pm 800 stuks, een overdekte varkensmarkt, een overdekte dubbele waag met telbochten, een overdekte kleinveemarkt en een stuk weidegrond groot \pm 4200 M². Boven de runderstallen en den paardenstal zijn ruime hoozolders. Langs de Nieuwe vaart is een lange steiger voor groot vee en een korte voor varkens; op deze laatste is een kraan geplaatst.

De woningen zijn van duin-, de stallen en het terrein van Vechtwater voorzien. Beide leidingen zijn door een buis, met afsluitkraan, vereenigd, zoodat men de stallen van duinwater kan voorzien als de Vechtleiding buiten werking is. Op het terrein zijn de noodige brandkranen, op de hoozolders brandschellen, die elken avond beproefd worden, en brandkranen met opgeschroefde slangen voorzien van straalpijpen. Het terrein

(1) Is thans nog met een damsluis in verbinding met het IJ.

en de stallen worden met gas verlicht. Bij den hoofdingang zijn een drinkfonteinje voor het publiek en een drinkwaterbak voor het vee.

Het rioolstelsel is geheel en al van de Nieuwe vaart gescheiden en voert af over het Abattoir-terrein, waar wij het straks zullen wedervinden. Elke runderstal is in twee gelijke deelen verdeeld, gescheiden door een portaal, tevens trappenhuis, en een knechtskamer, waar de stalknecht kan slapen en van waar hij beide helften kan overzien.

De marktverdekking wordt gevormd door lichte kappen van gegolfd verzinkt ijzer, het groot vee staat onder elke kap aan twee balies met de koppen naar elkander gekeerd; tusschen die twee balies is een doorgang. Het klein vee en de varkens worden onder kappen in hokken of bochten geplaatst. Het geheele terrein kan afgesloten worden; de varkens- en klein vee-markten zijn bovendien elk afsluitbaar.

Water en gas worden over groote meters op het terrein en over kleine in de gebouwen binnengevoerd, wat de contrôle gemakkelijk maakt en verlies door lekkage spoedig doet ontdekken.

Op het terrein wonen: de Hoofdkeurmeester (onder-Directeur), Rijksvecarts; de Marktmeester; de Vertegenwoordiger van de Maatschappij die de stallen heeft gepacht; 1 Hoofdopzichter; 1 Opzichter; 1 Hoofdbrandwacht; 2 Brandwachts; 1 Timmerman, en 1 Agent van Politie benevens de pachter van het Koffiehuis.

Op het terrein van het Abattoir, dat tegenover de markt aan de Veelaan is gelegen, staan de volgende gebouwen. Op den Noordwesthoek de Directeurswoning en op den Zuidwesthoek een woning waarin 2 opzichters, de smid-machinist en de portier wonen. Links van den hoofdingang een gebouw waarin de bureaux van den Directeur, het wachtlokaal en een laboratorium voor microscopische en andere onderzoekingen en waar langzamerhand eene verzameling ontstaat van preparaten van gevonden ziekelijk aangedane deelen van dieren, die meer en meer in waarde toeneemt; boven is de woning van den Boekhouder (sub-ontvranger). Rechts van den ingang een gelijksoortig

gebouw waarin de kantoren van den ontvanger van den accijns met het Rijkspersoneel der contrôle, het bureau van den Hoofd-keurmeester en een wachtkamer voor de 4 keurmeesters 1ste klasse (Rijksveeartsen) en waarin ook, door deze beambten, de gewonden verbonden worden: boven wonen: 1 keurmeester 1ste klasse en 1 opzichter.

Tusschen deze gebouwen zijn remisen en aan de vaartzijde staat het Keurlokaal, L. 15 en Br. 25 M., waar het vleesch, dat van buiten wordt aangevoerd, moet worden gekeurd. Dit lokaal heeft uitstekend licht voor de keuring en is zóó ingericht dat het vleesch, dat in halve dieren, met de voornaamste inwendige organen er aan bevestigd, moet aangevoerd worden, zéér gemakkelijk afgeladen en naar binnen kan gebracht worden.

Op het terrein zijn drie evenwijdige straten.

Rechts van de middenstraat staat: een runderslachthuis en daarop volgt een weiland groot $\pm 7500 M^2$, zijnde reserve-terrein voor 2 slachthuizen en 2 stallen als de bestaande. Op den hoek van dit weiland staat een cantinegebouw waarin geen sterke drank mag worden getapt.

Links van deze straat staan: een geheel en een half runder-slachthuis, achter dit laatste is een weiland groot $\pm 1000 M^2$, reserve-terrein voor de eventueel te bouwen helft van dit slachthuis. Verder staat de slachthal voor varkens.

De runderslachthuizen, tevens bestemd voor het slachten van kalveren en schapen, worden volgens de lengte-as, door een gang Br. 3 M. in twee gelijke deelen verdeeld, elk gedeelte bevat 12 (in het halve slachthuis dus 6) slachtafdeelingen bestaande uit een slachtkamer L. 7.50 en Br. 5 M. en een koelkamer L. 4 en Br. 5 M.

Het varkensslachthuis is een doorlopende hal met 12 koelkamers. De hal is verdeeld in: de slacht- en brociruimte L. 63 en Br. 9 M. met 12 slachtbochten, 12 hijschkransen, 6 broeikuipen en 18 werkbanken, en de werkruimte L. 63 en Br. 11 M., verdeeld in 12 werkafdeelingen elk met 2 loopkraantjes, die in de achtergelegen 12 koelkamers, elk L. 7 en Br. 5 M., doorloopen.

In de slachthuizen zijn geen riolen, het vuile water der

runderslactkamers loopt onmiddellijk in putten, met waterafsluiting, buiten het gebouw, welke putten dagelijks worden uitgeschept. In de varkenshal loopt het door, met roosters afgedekte, goten, waarin zich dus niet onopgemerkt vuil kan ophoopen, in dergelijke putten. De waterkranen zijn zóó ingericht dat zij zich zelf aftappen en dus niet kunnen bevriezen. Buiten elk tweetal slactkamers en in de hal staan gesloten houten mestbakken, die dagelijks, en als zij gevuld zijn onmiddellijk, worden weggereden en overgestort in een waterdichte vergaderbak, zóó geplaatst dat de mest daarmede onmiddellijk kan worden overgeladen in de schuiten van de afnemers. Op deze wijze is al het mogelijke gedaan om de lucht zoo zuiver mogelijk te kunnen houden, welk doel zoo volkomen mogelijk is bereikt.

Aan elke zijde van een slacthuis staat een gesloten bak waarin de afgekeurde ingewandsdeelen, onder de oogen van den keurmeester, worden geborgen.

Tegen alle slacthuizen zijn, behalve privaten en urinoirs, verschillende kamertjes gebouwd, voor bureaux voor opzichters, enz. Een van deze kamertjes, tegen de varkenshal gebouwd, is ingericht om zwaar gewonden, die niet vervoerd mogen worden, te kunnen verplegen; alle gewonden, of zij aan wie eenig ongeluk overkomt, worden, zooals reeds is gezegd, door de keurmeesters 1ste klasse verbonden en zoo noodig daarna per, op het terrein aanwezige, brancard, vervoerd. Is vervoer, althans vóór een geneesheer is geraadpleegd, niet geraden, dan kunnen zij in bovengenoemd lokaal verpleegd worden. Op zulk een afgelegen inrichting, waar, zoo al niet dagelijks dan toch zeer dikwijls, verwondingen voorkomen, zijn dergelijke voorzorgsmaatregelen noodzakelijk. Niet zelden wordt ook hulp uit den omtrek gevraagd en verleend.

Naast de slacthuizen, door de beide andere straten daarvan gescheiden, staan de stallen. Langs de Nieuwe vaart 1 runderstal voor \pm 100 stuks, langs den Cruquiusweg 2 dergelijke stallen, een daarvan tevens gedeeltelijk reserve-varkensstal, voorts een varkensstal en een paardenstal, waarvan de helft tot timmermanswerkplaats is ingericht. De runderstallen en de

varkensstal zijn, even als de stallen op de markt, in twee gelijke deelen verdeeld. Zij hebben geen hooizolders. De paardenstal heeft een zolder, waarop ook weder een brandschel en bluschmiddelen aanwezig zijn.

Naast den paardenstal staat het paardenslachthuis, bestaande uit 4 slachtkamers L. 7.5 en Br. 5 M.

Meer achterwaarts staat een huidenzouterij, toebehoorende aan een particulier. Zij staat feitelijk, op gemeentegrond, *buiten* het terrein van het Abattoir, maar is daarbij aangetrokken zoolang dit geen bezwaar oplevert. Ontstaat er eenig bezwaar, dan wordt de tijdelijk weggenomen schutting weder geplaatst en ligt het gebouw buiten het terrein.

Voorts heeft men achter op het terrein nog: het ketelhuis met de smederij en de afgesloten kolenbergplaats; de darmwasseherij, voor het reinigen der ingewandsdeelen waarin een borstelmakerij, enz.; een bergplaats waarin een bloedbereider en darmhandelaar hun beroep uitoefenen of hunne waar bergen, en eindelijk een quarantaineslachthuis bestaande uit: een stal, een slachtkamer en een onderzoekingslokaal.

Langs de Nieuwe vaart zijn twee steigers, waarvan een voorzien van een kraan. Van deze laatste loopt een smal spoor, in verschillende richtingen, over het terrein en is verder in verbinding met dat op de markt, zoo straks genoemd. Voor duinen Vechtwaterleiding en voor gas geldt wat bij de veemarkt is gezegd. De stoomketels kunnen, behalve uit die twee leidingen, ook water uit de Nieuwe vaart pompen, zoodat wij nimmer gebrek aan voedingswater behoeven te hebben, wat van belang is daar zonder stoom bezwaarlijk zou kunnen geslacht worden. Voor het eventueele geval, dat beide leidingen te gelijk onbruikbaar waren, wat oorzaak zou zijn dat men bij het slachten onrein water uit de vaart zou moeten gebruiken, zijn, ter voorziening in zuiver water, onder de slachthuizen regenbakken aangelegd, die een hoeveelheid water bevatten voldoende voor 10 dagen, \pm 1000 M³. Het rioolstelsel, een voortzetting van dat op de markt, is mede geheel en al geïsoleerd van de Nieuwe vaart, die dus door het rioolwater niet wordt verontreinigd, en loopt uit op een bezinkingsbassin, waar al de vaste stoffen, die het

rioolwater mede voeren, achterblijven en dagelijks worden uitgescheept, zoodat het vloeibare alleen verder wordt gevoerd.

De inrichting is telegraphisch en telephonisch met de stad verbonden, voorts telephonisch met het centraal-telefoon-dienststation der Gemeente op het Raadhuis en daardoor met alle takken van den gemeentelijken dienst en eindelijk, te mijnen behoeve en voor geval van brand, telegraphisch met het Centraal-bureau der Brandweer.

Alle brandschellen, op het terrein aanwezig, staan in verbinding met de wachtkamer van den Hoofdbrandwacht aldaar en worden elken avond beproefd, voorts zijn op verschillende punten kastjes geplaatst waarin een standpijp, een straalpijp, eenige slangen, een redlijn enz. zijn geborgen en, door het verbreken van een glasruit, kunnen weggenomen worden. Op twee plaatsen zijn nog brandladders opgehangen.

Zooals bekend is, is het Abattoir om de volgende redenen gebouwd.

1°. Om een dengdelijke keuring van het geslachte vleesch te kunnen invoeren, want het laat zich lichtelijk begrijpen, dat, in een stad als Amsterdam, het onmogelijk is, hoeveel keurmeesters men ook mocht willen aanstellen, al de slachtdieren vóór de slachting te kunnen zien en het vleesch, vóór het slachten geheel en al is afgeloopen, te kunnen keuren. Hoe zou men toch met zekerheid kunnen beletten, zonder de nit-oefening van het slachtbedrijf, door zeer beperkende voorschriften, bijna onmogelijk te maken, dat bij het slachten de keuring wordt ontdoken of onmogelijk gemaakt door bijv. ingewandsdeelen, de voornaamste organen voor de keurmeesters, aan de oogen van deze te onttrekken of wel door andere, gezonde organen, te vervangen, als men bespeurt dat daaraan ziekteverschijnselen zijn waar te nemen, die van invloed zijn op den toestand van het vleesch.

Een dergelijke keuring is dan ook in groote steden alleen mogelijk en stelselmatig door te voeren op openbare slachtplaatsen, waar ieder slager verplicht is te slachten en daartoe in de slachthuizen de noodige slachtruimte vindt en waarvan

geen vleesch kan worden weggevoerd, dat niet bij nauwgezet onderzoek is deugdelijk bevonden.

2°. Om al de onreinheden, die door het slachten worden veroorzaakt, buiten den bewoonden kring der Gemeente te houden.

Het laat zich gemakkelijk begrijpen dat dit doel in het nauwste verband staat met de keuze van de ligging van de slachtplaats. Daarvoor is het toch een gebiedende eisch dat de ligging zoo veel mogelijk zóó worde gekozen, dat het, op het Abattoir verzamelde vuil behoorlijk worde afgevoerd zonder het bewoonde gedeelte der stad weder te passeeren. Om aan dien eisch te voldoen kon geen betere plaats zijn uitgekozen, dan die, waar het Abattoir thans staat. Gelegen in de onmiddellijke nabijheid der Zuiderzee kan het Abattoir, als alle werken aan het Mervede-kanaal en aan het Lozingskanaal gereed zijn en de waterverversching van Amsterdam geheel en al is geregeld, al het vuil onmiddellijk in zee laten afvloeien. Maar ook thans, nu deze werken nog niet geheel en al zijn tot stand gekomen, wordt het rioolwater ook ver van de stad af, in plaats van daar door afgevoerd. Op den geheelen omtrek der stad is daarom geen gunstiger punt aan te wijzen, vooral ook omdat geen der aangrenzende Gemeenten met het rioolwater wordt lastig gevallen, wat anders zeker het geval zou zijn.

De eischen voor de ligging te stellen voor vredes- en voor oorlogstoestand, vallen hier dus samen, *voor beide toestanden is, het is reeds opgemerkt, de tegenwoordige ligging de meest gewenschte.*

3°. Om het stallen van vee in, en het drijven van vee door de stad te kunnen verbieden en de daardoor veroorzaakte onreinheden in stallen, riolen en op straat en onveiligheid en last in druk bezochte straten te kunnen doen ophouden. Al het vee moet thans om de stad henen of door enkele straten van de buitenwijken worden gevoerd.

4°. Om het dooden der dieren en de verdere werkzaamheden van het afslachten aan het oor en oog van de rustige burgerij, die de straten passeert of in den omtrek der slachthuizen woonde te onttrekken; diereunishandeling met meer klem te kunnen tegengaan, en de talrijke zeer gebrekkige slachthuizen of kelders op te ruimen.

Het bouwen der Veemarkt met de daarop staande nitmuntend ingerichte, ruime stallen had natuurlijk ook ten doel het vee buiten het bewoonde gedeelte der stad te houden, maar was tevens zéér gewenscht in het belang van de slagers. De vroegere veemarkt, in een zeer dicht bewoonde buurt gelegen, is thans in een fraaie stadswijk herschapen, waardoor zeker wel een niet onbelangrijk deel van de bouwkosten der nieuwe, in de stedelijke kas zal teruggevloeid zijn.

Het in de bovengenoemde vier punten genoemde veelzijdige doel, is met den bouw van Abattoir en Veemarkt volkomen bereikt. De groote voordeelen op *hygiënisch* en *zedelijk* gebied daardoor verkregen worden evenwel niet altijd voldoende op prijs gesteld en niet zelden op den achtergrond geschoven en de teu onrechte verwachte *finantiële* baten vóóropgesteld, waarvan het gevolg is, dat niet ieder met de uitkomst der exploitatie zoo tevreden is als, naar mijne meening, het geval behoorde te zijn. Immers een inrichting, die door dwang is in het leven geroepen — een dwang volkomen gerechtvaardigd en gewettigd en in het algemeen belang noodzakelijk — en waarvan de opbrengst wordt verkregen uit een belasting-heffing, kan, in verband met de Wet en de billijkheid, hare inkomsten niet willekeurig vermeerderen. Daar nu het Abattoir, na aftrek van alle exploitatiekosten, het volledige onderhoud van terreinen, gebouwen en werktuigelijke inrichting daaronder begrepen, in 1891 ruim 3 % van het aanlegkapitaal heeft opgebracht en *borendien* zulke groote *hygiënische* en *zedelijke* voordeelen heeft opgeleverd, zoo geloof ik mij tot boven getuete meening volkomen gerechtigd.

De *finantiële* voordeelen die het Abattoir, aan welks bouw de Staat *niets* heeft bijgedragen, voor den Staat heeft opgeleverd, zijn echter grooter dan die, welke de gemeente geniet. Door de gemakkelijke contróle toch is de opbrengst van den accijns in het eerste jaar reeds met niet veel minder dan f 100000 per jaar toegenomen, waarvan evenwel *niets* der stad ten goede is gekomen. Toch geloof ik dat dit billijk ware, doch ben ik van meening dat het Rijk, *dat in vreedstijd door het Abattoir zoo veel finantiel voordeel geniet* en — zooals ik hoop aan te too-

nen — *in oorlogstijd zooveel gemak zal ondervinden*, de gemeente behoorde bij te staan om de geleende gelden te kunnen aflossen, zonder de belasting (bestaande in stal-, slacht-, keur- en andere gelden) te verhoogen, waardoor het weldra mogelijk zou zijn òf een bate in de stedelijke kas te laten vloeien òf de belasting, die alleen op de slaggers drukt, want zij is te gering om ze op de vleeschprijzen te verhalen, te kunnen verminderen.

Onder deze verschillende belastingen is het *keurloon* de voornaamste, daárnuit moet de gemeente uit den aard der zaak grootendeels de door haar gemaakte onkosten dekken, want het Abattoir is *voornamelijk* opgericht voor de *keuring*. Evenals met alle belastingen het geval behoort te zijn, betaalt ieder *evenveel* keurloon onverschillig of hij aan het Abattoir slacht of van elders zijn vleesch ter keuring aanvoert. Die echter aan het Abattoir slacht, betaalt bovendien een zéér kleine som voor het verbruik van gas en water, het gebruik van hefwerktuigen en gereedschappen en voor bewaring van zijn vleesch, welke uitgaven hij óók had, toen hij in een eigen slachtplaats slachtte. Op goede gronden kan men dus beweren dat de Amsterdamsche slaggers voor het *gebruik der slachtruimte niets* betalen, waardoor hen het nadeel wordt vergoed dat het verlies van eigen slachthuizen hen berokkende. Voor velen was dat verlies zéér gering, sommigen hadden zelfs dure slachthuizen in huur, menigeen hunner liet zijn slachthuis verbouwen en geniet daarvan nu goede huur; terwijl de huurwaarde der nevenliggende panden of van de woningen boven die slachthuizen, door de op-ruining van deze laatsten is vergroot.

Is de ligging voor Gemeente en Rijk, zooals wij zagen, gunstig, voor de slaggers is dit minder het geval, daar de afgelegen ligging hen vele uitgaven veroorzaakt. Toch geloof ik dat op den duur de inrichting voor hen zal blijken niet onvoordeelig te zijn vooral indien zij meer hun invloed doen gelden op den veehandel. Indien n. l. de Amsterdamsche slaggers zich konden vereenigen om zooveel mogelijk de aanzienlijke hoeveelheid vleesch, die zij noodig hebben, om te voorzien in de behoefte van dit, voor ons land groote, centrum van bevolking, bij-voorkeur op de Amsterdamsche Veemarkt te koopen, dan zouden

de veehandelaars van zelf meer vee derwaarts aanvoeren en de kosten en risico voor de slagers het geringst zijn. Kon de Lands-Regeering er nu nog toe besluiten een Rijkskeuring in te voeren en verplicht te stellen, *wat in elk opzicht zèér gewenscht is*, dan zou voor de slagers niets te wenschen overblijven.

Aan het hoofd der inrichting staat de Directeur. Hij is belast met de leiding van den dienst en is daarvoor verantwoordelijk. Hij regelt de werkzaamheden, houdt zich zooveel mogelijk op de hoogte van verbeteringen, die op het gebied van Veemarkt en Abattoir elders worden ingevoerd, alsmede van de eischen door den vee- en vleeschhandel gesteld, doet de noodige voorstellen tot het in goeden staat houden van gebouwen, terreinen en inrichtingen, ontwerpt de noodige bestekken en voorwaarden van leveringen, verpachtingen of verbeteringen en zorgt voor de nauwgezette nakoming der voorschriften.

Onder hem zijn werkzaam :

1°. De Hoofdkeurmeester, Rijksveearts, chef van het Abattoir, belast met de zorg en het toezicht op de keuring, op het slachten, den afvoer van vleesch en de keuring in de stad. Hij heeft daartoe onder zijne bevelen : 4 keurmeesters 1ste klasse Rijksveeartsen, 4 slachthuisopzichters, 5 keurmeesters 2de klasse, 4 Trichine-zoekers met 1 assistent (proevenneemer) en 2 stempelaars benevens eenige arbeiders voor den reinigingsdienst.

2°. De Boekhouder belast met het geldelijk beheer van alle inkomsten en uitgaven, welke rechtstreeks aan de Veemarkt en het Abattoir geschieden. Hij heeft onder zich : 2 klerken.

3°. De Marktmeester belast met de handhaving der orde op de markt, het toezicht op de stalling op het terrein en in de stad en het beheer van den magazijnsvoorraad. Hij heeft onder zich : 1 opzichter, 1 waagmeester, 1 assistent-waagmeester en 3 marktcontroleurs.

4°. De Hoofdopzichter, behoorende tot de Afd. P. W., die de inrichting heeft gebouwd, en belast is met alles wat op het onderhoud betrekking heeft. Hij heeft daartoe onder zich : smeden, timmerlieden, schilders, enz. naar behoefte met afwisselend aantal.

Voorts zijn er nog een dag- en een nachtportier, wakers, slagers voor noodslachtingen bij nacht, enz.

Dit geheele personeel zal de Intendance in oorlogstijd krachtig kunnen terzijde staan bij hare moeielijke taak. Dat het personeel de slagers dagelijks gewent aan orde en tucht en het opvolgen van de voorschriften, die onmisbaar zijn voor den goeden gang van den dienst, is voor tijden van oorlog van niet minder waarde en dat de slagers gewoon zijn aan het Abattoir te slachten en van daar hun vleesch naar hunne winkels te vervoeren, zal zoowel voor de Intendance als voor hen in oorlogstijd veel gemak opleveren. Ook levert het Abattoir zeer vertrouwbare gegevens omtrent het vleeschverbruik, wat mede niet zonder belang is voor de berekening van het benoodigde in oorlogstijd.

Alle belastingen, als: slachtgeld, keurloon, marktgeld, enz. enz., worden bij vooruitbetaling geïnd. Geen dier mag het Abattoir of de Veemarkt binnegaan vóór het verschuldigde is voldaan.

Voor den toegang tot het Abattoir heeft ieder een bijzondere vergunning noodig; die er vast werk hebben, ontvangen een doorlopende vergunning en verbinden zich daarbij zich te onderwerpen aan alle voorschriften, die in het belang van orde en veiligheid worden gegeven en onderwerpen zich ook aan de boeten, die op het niet opvolgen van een en ander, kunnen worden opgelegd. Zoo noodig kan hun den toegang worden ontzegd. Van deze straffen wordt hoogst zelden gebruik gemaakt en al het mogelijke wordt gedaan om het publiek, dat op het Abattoir werkzaam is, te gerieven. Overtredingen komen dan ook zelden voor en verzet door daden nooit.

Op de grootst mogelijke reinheid wordt de meest nauwgezette aandacht gevestigd. Ieder, die werk verricht, is verplicht alles wat hij heeft gebruikt, volkomen te reinigen; bij onvoldoende reiniging geschiedt dit op zijn kosten en wordt hij bovendien beboet. Dit is echter in de laatste jaren zéér zelden noodig. Eenmaal per week worden alle lokalen, werktuigen en aan de inrichting behorende gereedschappen, door personeel der inrichting, met de meeste zorg schoongemaakt. Deze werkploeg regelt haar werk zóó dat alles eens per week een goede beurt krijgt en gebruikt verschillende reinigings- en ontsmettingsmiddelen, voo zoover dit zonder schade voor het vleesch mogelijk is.

Het vleesch dat van elders ter keuring aan het Abattoir wordt aangevoerd, moet daartoe langs bepaald aangegeven wegen derwaarts worden gebracht. Wordt alzoo iemand met vleesch, waarvan hij niet kan aantonen dat het gekeurd is, op andere wegen aangetroffen, dan wordt hij aangehouden, het vleesch naar het Abattoir gebracht en proces-verbaal opgemaakt.

Volgens de voorschriften moeten alle dieren levend worden gekeurd, paarden en schapen worden zelfs niet op het Abattoir toegelaten vóór zij gekeurd zijn. Gedurende of onmiddellijk na het slachten wordt elk dier, met de bijbehorende ingewanden, nauwgezet door de keurmeesters onderzocht. Bij goedkeuring zet de keurmeester zijn stempel, waaruit men kan nagaan wie de keuring verrichtte en wat voor de stempelaars het bewijs is dat zij het vleesch van de voorgeschreven goedkeuringsmerken kunnen voorzien. Deze laatste worden zoodanig geplaatst, dat op alle voorname deelen afdrukken komen, wat voor de controle in de winkels noodzakelijk is.

Als beginsel is aangenomen dat de keuring alleen dan voldoende waarborgen kan opleveren, als de keurmeester de voornaamste inwendige organen van het dier onder de oogen heeft gehad. Om die reden is voorgeschreven dat het ingevoerde vleesch, *dat men in de stad wil te koop stellen*, in geen kleinere stukken dan halve dieren ter keuring mag worden aangeboden en dat de voornaamste inwendige organen daaraan bevestigd moeten zijn.

Aan ingezetenen, die voor *eigen* gebruik vleesch van elders laten komen, is echter vergund, dit vleesch in kleinere stukken te laten keuren. *Deze keuring heeft maar een zéér geringe waarde* en vrijwaart den gebruiker van aldus gekeurd vleesch *volstrekt niet* voor de gevolgen, die kunnen voortvloeien uit het gebruik van vleesch van dieren, die in ziekelijken toestand verkeerden (trichine, tuberculose, enz.) Dit neemt echter niet weg dat nog vele ingezetenen van die vergunning gebruik maken. In hoeverre zij dit ongestraft doen, is moeilijk uit te maken, daar men die gevolgen óf eerst later opmerkt óf moeilijk kan nagaan of zij uit het gebruik van schadelijk vleesch voortvloeien. Nu de gelegenheid bestaat volkomen zekerheid te erlangen, door vleesch

te koopen dat in het Abattoir geslacht is, blijft het gebruik van vleesch, dat op *die* wijze alléén is gekeurd, altijd een daad waarbij men een zware verantwoordelijkheid op zich laadt.

Oogenshijnlijk is het eenigszins vreemd, dat men iemand, die zelf toont geen voldoende waarde te hechten aan een goede keuring toch verplicht, het voor hem bestemde vleesch ter keuring aan te bieden, daarbij bovendien wetende, dat het toch niet behoorlijk kan worden gekeurd. Bedenkt men echter, dat het, zonder dit voorschrift *onmogelijk* zou zijn den invoer van ongekeurd vleesch te controleeren, dan zal men van zelf dit raadsel opgelost vinden.

De vleeschverbruikers te Amsterdam zijn in drie verschillende categorieën te verdeelen als :

1°. Zij, die alleen ter markt gaan bij Amsterdamsche slagers, die nitsluitend aan het Abattoir slachten. Deze categorie — gelukkig de talrijkste — toont dat zij de voorzorgen van overheidswege genomen op prijs stelt en gaarne gebruik maakt van de gelegenheid, die hen wordt aangeboden, om zich en hun gezin te waarborgen tegen de groote gevaren, die uit het gebruik van ondegdelijk vleesch voortvloeien kunnen. Het ware, ook in het belang der Amsterdamsche slagers, te wenschen dat alle ingezetenen zoo verstandig waren.

2°. Zij, die, terwille van eenig geldelijk voordeel, de door de overheid gegeven waarborgen niet voldoende waardeerende, vleesch uit andere Gemeenten ontbieden, daarbij aan de Amsterdamsche slagers de verdiensten onthoudende, waarop deze recht hebben als medeburgers, en zich tevreden stellen met eene *ten eenen male onvoldoende* keuring, waardoor voor hen de gevaren, die het gebruik van ondegdelijk vleesch opleveren, *volstrekt niet* worden te niet gedaan.

3°. Want er is nog een derde categorie n.l. zij, die, óók ter wille van enkele stuivers, niet alleen hun gezin aan gevaar blootstellen en de Amsterdamsche slagers de verdiensten onthouden, waarop deze recht hebben, maar die bovendien de plaatselijke verordeningen ontduiken door in trommels, per postpakket of op andere wijze, zich vleesch van elders te doen zenden en dit aldus geheel en al aan het oog van den keurmeester te onttrekken.

Het verbruik van de twee eerst genoemde categorieën is uit den aard der zaak aan het Abattoir bekend en kan ten grondslag strekken voor de berekeningen, die de Intendance moet verichten. Hoe sterk de derde categorie is en wat zij verbruikt, is natuurlijk niet op te geven. Bovendien mag niet worden vergeten, dat ook veel vreemdelingen vleesch verbruiken en dat ook ingezetenen, van naburige Gemeenten hun vleesch uit Amsterdam ontbieden en daardoor toonen meer prijs te stellen op de goede voorzorgen door de overheid hier ter stede genomen, dan vele *ingezetenen* schijnen te doen.

In 1888 (1) werd volgens de registers aan het Abattoir de onderstaande hoeveelheid vleesch gekeurd:

Rundvleesch.

aan het Abattoir geslacht	28061	dieren.
in halve dieren aangevoerd	2995	»
» voeten « (2)	621	»
» stukken «	80400	K.G.

Kalfsvleesch.

aan het Abattoir geslacht	13779	dieren.
geslacht aangevoerd	537	»
in voeten »	29	»
» stukken »	609	K.G.
nuchtere kalveren geslacht	9828	dieren.
geslacht aangevoerd	1896	»
in stukken	1062	K.G.

(1) Ik neem dit jaar omdat toen het vleesch door de Gemeente werd vervoerd en dus werd gewogen. Sedert is het aantal geslachte dieren *iets* afgenomen maar is de qualiteit van het vee verbeterd, een verschijnsel dat men bij alle openbare slachtplaatsen waarneemt. Nu de slagers elkanders vee dagelijks zien, beijveren zelfs de kleinere zich beter vee te slachten. Als gemiddeld gewicht aan uit het Abattoir vervoerd vleesch, over duizenden van dieren genomen, werd vast gesteld:

voor een rund	321	K.G.
» » vet kalf	111	»
» » nuchter »	15	»
» » schaap	35	»
» » varken	135	»

(2) De aanvoer in voeten is thans verboden.

Schapenvleesch.

aan het Abattoir geslacht	2020 dieren.
geslacht aangevoerd	1500 »
in stukken aangevoerd	11938 K.G.

Varkensvleesch.

aan het Abattoir geslacht	36846 dieren.
geslacht aangevoerd	820 »
in stukken »	4579 K.G.

Paardenvleesch.

aan het Abattoir geslacht	1401 dieren.
geslacht aangevoerd	411 »

Dit maakt, bij de toenmalige bevolking van 390,000 zielen : 10,248,717 K.G. rund-; 1,769,826 K.G. kalfs-; 135,138 K.G. schapen-; 5,089,489 K.G. varkens-, en 181,200 K.G. paardenvleesch. Alzoo te zamen 17,424,370 K.G.

Op de 390,000 inwoners bedroeg dit dus, in dit schrikkeljaar per dag: 0,129 K.G. versch vleesch.

Weliswaar heeft op sommige tijdstippen het gebruik van versche visch, gevogelte en wild een, zelfs aan het Abattoir merkbaren, invloed, zoodat zonder die vleeschsoorten het verbruik iets hooger zou zijn geweest, maar daar staat tegenover dat vele vreemdelingen, wier aantal niet onder genoemd zielental is begrepen, ook mede vleesch gebruikten.

Voor de proviandeering zal men dus op ongeveer 0.130 K.G. moeten rekenen, ook met het oog op hen die thans vleesch aan de keuring onttrekken en dan ook het Amsterdamsche vleesch hoogst waarschijnlijk niet zullen versmaden; terwijl ook de arbeidende klasse dan meer vleesch zal moeten gebruiken, dan thans het geval is, daar andere voedingsmiddelen, die, door de groote quantiteit waarin zij worden gebruikt, hunne mindere voedingswaarde vergoeden en dus minder behoefte aan vleesch doen gevoelen, dan niet in zulk een ruime mate, als in vreedestijd het geval is, zullen beschikbaar zijn.

Om echter vleesch te kunnen distribueeren, moet er vee voorhanden zijn. Wij staan dus nu voor de vraag: hoe komt men in oorlogstijd aan dat vee?

Zooals ik reeds heb gezegd, heeft het mij aan tijd ontbroken om de noodige gegevens te verzamelen; vooral die omtrent de *soort* van het vee in de stelling voorhanden.

Het aantal dieren te kennen, bijv., zooals ik opgegeven vond, \pm 40000 runderen, \pm 8000 paarden, \pm 11000 kalveren, \pm 36000 schapen en \pm 10000 varkens, is niet voldoende, want een mensch kan bij vleesch alleen niet leven. Wel zijn melk, boter en kaas geen voedingsmiddelen, die men desnoods niet kan ontberen, maar wij zijn aan het gebruik daarvan te zeer gewoon om zonder hooge noodzakelijkheid ons die voedingsmiddelen te onthouden. Daarom moet men het noodige melkvee zoo lang mogelijk sparen in plaats van het op te eten, want wij hebben weliswaar een fabriek binnen onze veste, waarin men uit planten boter maakt, maar, zoover bekend is, kan deze nog niet het werk van onze melkkoe overnemen, die uit gras en hooi een product levert — de melk — waaruit de vernuftige mensch de boter en de kaas weet af te scheiden. Het is dus van belang om te weten hoeveel melkvee onder die 40000 runderen is begrepen, wil men weten hoeveel slachtvee beschikbaar is en hoeveel moet worden aangevoerd. Maar onder die runderen zullen er zijn van zeer uiteenlopend gewicht en met de 11000 kalveren zal dat nog in veel grooter mate het geval zijn, waarschijnlijk zijn er de nuchtere ook onder opgeteld evenals onder de schapen ook wel lammeren zullen begrepen zijn. Om dus te weten hoeveel K.G. vleesch, het in de stelling voorhandene vee kan leveren, zijn vele detail-opgaven noodig, die niet in mijn bezit zijn, zoodat ik niet bepaald kan uitmaken of, al dan niet, aanvoer, van slachtvee van elders, zal noodig zijn.

Gelukkig doet dit echter voor ons Amsterdammers weinig ter zake, want de Intendance, die natuurlijk daaromtrent alle detail-inlichtingen kan krijgen, zal wel zorgen die te bezitten, zoodat wij, die in oorlogstijd ons voedsel uit hare milde handen moeten ontvangen, met gerustheid die niet zeer rooskleurige toekomst kunnen verbeiden.

Mij komt het, zooals ik zeide, voor, dat moet worden zorg gedragen een voldoende hoeveelheid melkvee te houden, niet alleen om zieken en kinderen van de benoodigde melk te kun-

nen voorzien, maar ook om aan de gezonden zoo min mogelijk storende verandering in hun diëet te brengen, wat het beste middel is om hen gezond te houden.

Neemt men die voorzorgen dan zal hoogst waarschijnlijk *wel* aanvoer van slachtvee noodig zijn en dan natuurlijk ook aanvoer van voeder voor die dieren.

Ik zal dus zekerheidshalve op die veronderstelling mijne verdere beschouwingen gronden.

Moet er aanvoer plaats hebben dan is de eerste vraag: wie moet daarvoor zorgen; wie moet de aanvoer van het ontbrekende vee regelen?

Het antwoord op die vraag hangt af van dat op de vraag: moet Amsterdam beschouwd worden te zijn: eene afzonderlijke Stelling of wel: het Reduit van de vesting Holland.

Naar mijne meening is het laatste het geval want eerst wanneer de wallen van die vesting zijn bestormd en door de verdedigers verlaten, ontstaat er gevaar dat Amsterdam kan worden ingesloten ofschoon, ook dan nog, de insluiting niet altijd zoo gemakkelijk zal zijn tot stand te brengen. Eene *krachtige, geheele* omsingeling, door een landingsleger toch acht ik, zoolang ons veldleger nog intact is, ondenkbaar en een verrassing van Amsterdam door, per sneltrein bij nacht, aangevoerde vijandelijke legerkorpsen acht ik niet zeer waarschijnlijk en zou ons in elk geval van de zorg voor de approviaudeering ont-heffen.

Moet nu Amsterdam beschouwd worden als het Reduit der vesting Holland dan spreekt het, mijns inziens, wel van zelf dat de Hoofd-Intendance moet zorgen voor een oordeelkundige aanvulling en verdeeling van den voorraad levensmiddelen in die vesting, de beide Hollanden, voorhanden en dat de Intendance in het Reduit haar op de hoogte moet houden van hetgeen daar, binnen de linie der sorten, ontbreekt en moet toezien dat zoo min mogelijk van dien voorraad verzending naar elders plaats heeft. Voorts moet zij middelen beramen om alles, behoorlijk verdeeld, op te leggen en maatregelen treffen om, als het Reduit eenmaal is ingesloten, het voorhandene zoo oordeel-

kundig en doelmatig mogelijk te verbruiken, hoewel de Hoofd-Intendance dan wel in dat Reduit zal zijn gereireerd.

De Reduit-Intendant heeft dan echter nog werk genoeg, want ook al is in vredeftijd alles voorbereid, dan zal daarin toch in oorlogftijd nog heel wat zijn te veranderen, omdat men dan rekening moet houden met den toestand *van het oogenblik* en de *gemiddelde gegevens*, waarop de voorbereiding gebaseerd was, over boord zal moeten werpen, alleen de algemeene grondregels behoudende.

Handelt men daarentegen niet zóó, dan heeft de Reduit-Intendant met zijn, uit den aard der zaak, geringe hulpmiddelen, vooral aan personeel, en zijne te locale kennis, te veel werk en zou zich o. a. het geval kunnen voordoen, dat zijne opkoozers onder de muren van Utrecht den daar aanwezigen voorraad gingen weghalen en opkoozers voor andere deelen der vesting, voorraad aan Amsterdam onttrokken. Voorts zou men, en dit is van méér gewicht, ook gevaar loopen dat Amsterdam voorzien was van het benoedigde lang vóór de vijand de fortengordel omsingelde. wat — om bij de vleesch-quaestie onze gedachten te bepalen — oorzaak zou kunnen zijn, dat, op het tijdstip der insluiting wel een voldoende voorraad vee aanwezig was, maar het voeder daarom reeds op een bedenkelijke wijze schaarsch begon te worden.

De Hoofd-Intendance zal daarom, naar mijne meening, de approviandeering moeten regelen en wel in verband met den stand der krijgsooperatiën en met de behoefte en den voorraad elders voorhanden.

Ik stel mij de taak van de Hoofd-Intendance, voor zoover het betreft het onderdeel van den approviandeeringsarbeid waarover wij spreken, in algemeene trekken aldus voor.

Reeds in vredeftijd houdt zij zich zoo nauwkeurig mogelijk op de hoogte van de sterkte van den veestapel binnen de vestinggrenzen, van de verdeeling van het vee over de verschillende Gemeenten en van de voornaamste mutatiën, die bij dien veevoorraad plaats hebben.

Zij stelt zich voorts in verbinding met soliede veehandelaars zoowel in Holland als in Groningen, Friesland en Zeeland en

laat deze het vee, voor de vredesgarnizoenen, kampementen en de veld- en vestingoefeningen leveren, voor zoover dit nu van Rijks wege, zij het ook door daarvoor aangenomen particuliere slagers, wordt geslacht. Zij leert dan van zelf hunne betrouwbaarheid beoordeelen, wat voor oorlogstijd van onschatbare waarde kan zijn, als zij op eenmaal verplicht is snel groote inkoopten te doen. De beste contracten met niet voldoende betrouwbare, onbekende personen waarborgen in zulke tijden niet dat men het benoodigde, dat men niet kan ontberen, op tijd en van goede hoedanigheid, zal ontvangen. Dan helpen de zwaarste boeten niet, waar men niet meer mede kan krijgen wat buiten ons bereik is; de zwaarste straffen, bij eenig contract bedreigd, zijn dan zonder nuttige uitwerking. Het eergevoel moet den leverancier er toe drijven, onder zulke omstandigheden, al zijne krachten in te spannen om te doen wat van hem verlangd wordt, het zelfde plichtsbef dat den Intendant geen rust laat vóór hij weet dat in alles voorzien is, zoo goed als hem dit mogelijk was, moet ook de personen, die hij ter bereiking van dat doel gebruikt, bezielen. Is dit niet het geval dan stelt het eigenbelang zich op den voorgrond, wat den leverancier er allicht toe brengen kan, als hem dit voordeeliger is, *niet* te doen wat zijn plicht gebiedt. Het eergevoel kent maar één doel n.l. zoo goed mogelijk, met inspanning van alle krachten, onverschillig of dit eigen voor- of nadeel veroorzaakt, zijn plicht te vervullen. Men moet daarom alleen op hen, van wie men overtuigd is, door hen in tijd van vrede grondig te leeren kennen, dat het gevoel van eer hunne daden bestuurt, de aandacht vestigen voor tijden van gevaar en van oorlog.

Mogelijk verdient het aanbeveling deze veehandelaars den titel van Rijksveeleveranciers te geven, welke titel vermoedelijk niet minder gewild zal zijn dan die van Hofleveranciers en bovendien meer financieel voordeel zal afwerpen dan deze laatste.

Met deze leveranciers wordt door de Hoofd-Intendance voortdurend voeling gehouden. Zij moeten niet alleen vee leveren, maar de Intendance ook, zooveel door haar wordt verlangd, op de hoogte houden van den toestand van den veestapel — natuurlijk alleen van slachtvee — in de verschillende streken,

waar veel vee wordt gefokt en gemest en van alles wat de Hoofd-Intendant daaromtrent noodig acht te weten.

Overweging zou het verdienen de fourage — hooi, stroo, haver enz. — in vreedestijd ook door vaste, betrouwbare leveranciers te laten leveren, aan wie dan ook, in tijden van gevaar en oorlog, belangrijke opdrachten tot aankoop zouden kunnen gedaan worden, zonder eenige voorafgaande, altijd tijdroovende, formaliteit, als: het sluiten van contracten, het openbaar aanbesteden, enz. Deze zouden dan natuurlijk den Hoofd-Intendant ook op dat gebied op de hoogte moeten houden van den voorraad op verschillende punten en hem andere inlichtingen kunnen verstrekken.

Voorts moeten, reeds in vreedestijd, met stoomboot-maatschappijen, in bovengenoemde provinciën en in Holland, contracten, voor het beschikbaarstellen van booten voor veevervoer, worden gesloten evenals, naar ik vermeen plaats heeft — althans vroeger plaats had — ten behoeve van den ponton- en den torpedodienst. Deze contracten moeten zóo gesteld zijn dat de betrokken maatschappijen op de eerste aanmaning zoo spoedig mogelijk hunne booten ter aan te geven plaatsen, voor het inladen en vervoeren van vee, beschikbaar moeten stellen. Men gunne haar daarom ook in vreedestijd het vervoer van het Rijksvee voor zooveel het, zonder te groot geldelijk nadeel, langs de, door hare booten gevolgde routen kan worden getransporteerd.

Bovendien wordt in vreedestijd bepaald waar men, langs de spoorwegen in Holland, in oorlogstijd veeparken zal vormen en worden met de pachters of eigenaars, der daar gelegen weilanden, contracten gesloten volgens welke zij zich verbinden in tijden van oorlog of gevaar deze aan den Staat te verhuren tegen den vooraf bedongen prijs.

Is alles zóo ingericht dan bestaat de mogelijkheid zoodra slechts gevaar dreigt, zonder veel moeite en zonder de aandacht tot zich te trekken, nauwkeurige inlichtingen te krijgen omtrent de voorraden slachtvee en fourage in de buitenprovinciën en in Holland; wat de provinciën Holland betreft, is dit op dat oogenblik nog van minder gewicht. Wordt het gevaar dreigender, dan kan men buiten Holland eenige inkooplen laten doen en het

aangekochte binnen die vesting laten brengen, om daar den algemeenen voorraad te versterken, zonder dat dit te zéér in het oog valt. Lost het gevaar zich op dan wordt die voorraad in de eerste plaats verbruikt voor de dagelijksche behoefte of desnoods, als de prijzen goed zijn, weder van de hand gedaan zoodat die aankoop weinig verlies, mogelijk zelfs winst, kan opleveren. In elk geval zal het eventucele verlies toch altijd onbeduidend zijn in vergelijk met het voordeel, dat dergelijke voorzorgsmaatregel zal geven als het gevaar grooter wordt en een oorlog uitbreekt. Is dit laatste het geval dan wordt de aanvoer zoo veel mogelijk vergroot en getracht binnen te halen wat men nog krijgen kan. Daar de buitenprovinciën door dien aankoop ook bevoordeeld worden, omdat anders de voorraad toch in 's vijands handen valt, zoo zal men een lager prijs kunnen bedingen; terwijl door het wegvoeren van dien voorraad de vijand, die deze streken bezetten zal, spoediger dan anders het geval zou zijn geweest, wordt genoodzaakt de verplegingsbenoedigheden op verderen afstand te ontbieden en aan te voeren. De uitvoer uit Holland wordt dan natuurlijk verboden. Dat men het aangevoerde vee *niet* maar de fourrage *wel* zooveel mogelijk in het Reduit zal bijeenbrengen, ligt, naar mijne meening, voor de hand.

Nu zal men mij mogelijk voorrekenen, dat met een *matig* vleeschration Holland het, met den voorraad die daar is, zóó en zóó lang kan uithouden en dat het dus onnoodig is vee van elders aan te voeren. Mijn antwoord is dan echter, dat ik het zéér nuttig acht, als het *moet*, het verbruik te beperken, maar dat ik er de voorkeur aan geef de rampen, die de oorlog voortbrengt, niet onnoodig grooter te maken dan zij, ondanks de beste voorzorgsmaatregelen, toch reeds zullen zijn. Ons volk nu is gewoon aan een ruim vleeschverbruik en melk, boter en kaas maken een voornaam deel uit van ons menu, zoodat het zéér gewenscht is gedurende het beleg zoolang mogelijk die levenswijze te kunnen voortzetten in het belang van de gezondheid. Ook maakt dit de contróle, die over zulk een uitgestrektheid hoogst moeilijk zou zijn, veel gemakkelijker. Bovendien is het, als de Staat zelf eenig vee in het bezit heeft, niet noodig dadelijk tot onteigening van vee over te gaan en behoeft men de be-

legerden niet dadelijk op rantsoen te zetten. Ieder veehouder kan dan het zijne behouden, er zijne zorg aan wijden, van de opbrengst daarvan blijven leven en alzoo zijn bedrijf rustig voortzetten. De Staat heeft dan alleen, door beperkende bepalingen, te zorgen dat de prijzen van de zuivelproducten niet bovenmatig worden opgevoerd.

De aldus van buiten aangevoerde voorraad wordt, wanneer dit gedurende het beleg madzaam wordt geacht, door inkoop binnen het belegerde terrein aangevuld. Daar uitvoer onmogelijk zal zijn en, wil men niet, door het vee te lang aan te houden, verlies lijden, afzet noodzakelijk is, zoo zullen de prijzen ook niet hoog zijn; waar tegen trouwens maatregelen zijn te nemen als de omstandigheden dit noodig maken.

Zoo veel mogelijk worde dergelijke aankoop zóodanig geregeld, dat over de geheele uitgestrektheid der beide Hollanden, behalve binnen het Reduit Amsterdam, aanschaffing plaats heeft zoodat de veestapel als het ware *regelmatig* wordt gedund, ten einde c. q. lokaal gebrek aan voeder te voorkomen.

Is de oorlogstoestand een stadium ingetreden waarin het Krijgsbestuur het noodig oordeelt Amsterdam voor een beleg te gaan uitrusten, dan wordt in Zuid-Holland het vee, voor de slachtbank geschikt, meer en meer in de richting van Amsterdam gegroepeerd en gedeeltelijk zelfs naar Noord-Holland overgebracht, doch voorloopig nog niet binuen het Reduit. Die veekudden grazen dan achtereenvolgens de weilanden af, terwijl het voeder in het Reduit door haar onaangetast blijft. Op deze wijze vindt ons leger, dat, na het forceeren der Nieuwe Hollandsche waterlinie, het terrein hardnekkig voet voor voet aan den vijand betwistende, op het Reduit teruggaat, steeds een voorraad vee voor zijn onderhoud, onder zijn onmiddellijk bereik.

Het vee trekt als het ware het leger vooruit en wat voor het Zuidelijk deel der stelling van Amsterdam bestemd is en daar behoorlijk kan worden ondergebracht, komt eindelijk daarin terecht. Het overige gaat naar Noord-Holland door, doch het Noordelijk deel der stelling blijft er zoo lang mogelijk van bevrijd, want zonder slag of stoot zal men den vijand wel niet het Noordzee-kanaal, tusschen Velzen en IJmuiden laten

overtrekken. Op dat oogenblik zal men daár wel het noodige hebben verricht om den vijand langen tijd den overgang te betwisten of hem geheel en al tot staan te brengen. Maar ook al mocht dit laatste niet gelukken dan zal men altijd, zoodra de positie Ljmuiden—Velzen zwak wordt, nog tijd genoeg beschikbaar hebben om nit de buiten de fortien-linie gelegen streken, vee binnen de stelling te brengen.

Thans zijn wij in onze gedachten in het Reduit terug. Wat moet daarin op dat oogenblik *zijn* verricht en wat moet *nog* worden gedaan?

Ik neem aan dat alles in vreedestijd behoorlijk is voorbereid, want dat mag men van onze Intendance met grond verwachten. Zij kan echter, zooals reeds is opgemerkt, maar maatregelen beramen gegrond op gemiddelde gegevens omtrent voorraad en verbruik, zij het ook gemiddelde gegevens op verschillende tijdstippen. Zoodra de oorlog uitbreekt, zal zij die *gemiddelde* gegevens moeten over hoord werpen en met den *werkelijken* toestand moeten te rade gaan, onder toepassing van de door haar, na rijp beraad in vreedestijd, vastgestelde *hoofdregels*.

Alles en detail te behandelen is mij, uit den aard der zaak, onmogelijk. Vooreerst toch zou ik daartoe de kennis en de gegevens van onze Intendance moeten bezitten en ten anderen zou daarvoor meer tijd noodig zijn dan waarover ik mag beschikken. Ik zal er mij daarom toe bepalen enkele voorname punten aan te stippen en alleen, waar dit noodig schijnt om mijne meening nader uiteen te zetten, in onderdeelen afdalen.

Om te beginnen zal de Intendance een nauwkeurige kaart van de stelling moeten bezitten waarop duidelijk is aangegeven hoeveel weiland en hoeveel stalruimte in elk deel der stelling aanwezig is. Al is die kaart van tijd tot tijd bijgewerkt, zooals natuurlijk het geval zal zijn, dan zal zij toch op dat oogenblik, vooral wat de stalruimte betreft, nog eens nauwkeurig moeten worden herzien, in verband met het tijdstip waarop de oorlogstoestand intreedt en verwacht kan worden, dat het Reduit zal worden ingesloten.

Zij zal voorts een staat voorhanden hebben, waarop zoo

nauwkeurig mogelijk wordt aangegeven het aantal dieren van elke veesoort, dat aanwezig was op de periodieke tijdstippen, waarop die staat geregeld werd bijgewerkt. Ook deze staat moet dan nog eens nauwgezet worden herzien en in overeenstemming gebracht met den toestand van het oogenblik. Uit dien staat moet o. a. blijken hoeveel melkvee in de stelling aanwezig is en, daar men zal berekend hebben hoeveel melkvee noodig zal zijn om op de gewone wijze te voorzien in de behoefte aan zuivelproducten der bewoners van de stelling en hen die er dan zullen bijkomen, zoo kan worden bepaald hoeveel melkvee overcompleet komt bij de insluiting en dus mede voor de slachtbank kan worden bestemd en nog zooveel mogelijk kan worden gemest, waarmede echter natuurlijk eerst wordt aangevangen als de vijand voor de positie staat.

Verder moet worden berekend hoeveel vleesch, van verschillende diersoorten, zal noodig zijn voor de dan aanwezige bevolking, waarbij rekening moet worden gehouden met den voorraad verduurzaamd vleesch en met de hoeveelheid, die men daarvan zeker nog zal kunnen aanschaffen.

Al deze gegevens moet men nauwgezet bijhouden om den Hoofd-Intendant op elk gewild moment, met volkomen zekerheid te kunnen opgeven hoeveel vee naar de stelling moet worden gezonden.

Ook moet nauwgezet worden nagegaan hoeveel voeder voor het vee op dat oogenblik in de stelling aanwezig is en, in verband met het jaargetijde, worden berekend hoeveel de stelling zelf nog zal opleveren, uit welke gegevens men onmiddellijk kan aangeven, hoeveel nog moet worden toegezonden. Wordt evenwel, met het uit de buiten-provinciën aangevoerde voeder voor de geheele vesting, gehandeld zoals ik aangaf, n. l. wordt dit in de Reduit-stelling gedeponceerd, dan zal er wel genoeg voor die stelling zelf over zijn.

Men zal, vooral als het jaargetijde eenigszins gevorderd is, maatregelen moeten beramen voor het maken van noodstallen.

Op verschillende overwegen van de spoorbanen zal men voorts gelegenheid moeten daarstellen om vee te lossen, ten

einde het van elders aan te voeren vee te kunnen ontladen, nabij de plaatsen waar het moet weiden of gestald worden. Men zal nauwkeurig de staten van de aanwezige transportmiddelen moeten herzien en moeten nagaan op welke wijze deze het best zijn te verdeelen en te gebruiken in verband met den toestand der aanvoerswegen op dat tijdstip.

Eindelijk zal men met de Burgemeesters, der om Amsterdam gelegen gemeenten, in overleg moeten treden omtrent de voorziening in de behoefte aan personeel voor de verzorging van het Rijksvee en omtrent de plaatsing en inrichting van slachten- en distributieplaatsen en met het Gemeentebestuur van Amsterdam in het bijzonder de regeling der distributie in dit zeer volkrijke centrum en de controle daarop moeten vaststellen.

Bij de distributie van het vleesch in Amsterdam zal ik, als zijnde het moeilijkste gedeelte van het vraagstuk en voor ons Amsterdammers van het meeste gewicht, een oogenblik stilstaau. Men zal daarbij, naar het mij voorkomt, verschillende wegen moeten volgen.

Reeds heb ik opgemerkt dat het Abattoir, met het oog op den distributie-arbeid, het groote voordeel oplevert dat de slagers sedert jaren gewoon zijn aldaar dagelijks den vleeschvoorraad, dien zij noodig hebben voor hun debiet, te komen afhaleu of het van daar te laten tehuis bezorgen. In dit opzicht behoeft dus in hunne gewoonte geen verandering gebracht te worden, wat zal blijken een zeer groot gemak op te leveren en voor de Intendance en voor de slagers.

Een niet minder groot voordeel acht ik het, zooals ik ook reeds opmerkte, dat de slagers, aan het Abattoir aan orde en regelmaat gewend, hebben leeren inzien dat het, in het algemeen belang, noodig is zich te schikken naar zekere voorschriften zoodat de overgang van den vredes- tot den oorlogstoestand voor hen gemakkelijker zal zijn en zonder botsingen zal kunnen plaats hebben.

Zoolang de stelling nog niet is ingesloten kan men hen, vooral indien zij hun vee buiten de stelling aankoopeu, geregeld hun bedrijf laten uitoefenen, maar is het misschien raadzaam

den inkoop binnen de stelling te beperken: na de insluiting wordt deze van zelf verboden.

Aanbeveling verdient het dat de Intendance gedurende dit overgangstijdperk zich met hen in verbinding stelt en met hen de maatregelen beraamt, die voor de verdere handelingen noodig zijn. De Besturen der slagers-vereenigingen, met wie op uitstekende wijze kan worden overlegd, zijn daartoe als het ware de aangewezen lichamen. De leden van die Besturen zullen zeker gaarne bereid zijn de Intendance met raad en daad bij te staan. Aan het Abattoir wordt menigmaal met hen overleg gepleegd en steeds toonen zij met bezadigdheid rekening te houden met de omstandigheden en een gunstigen invloed uit te oefenen op de leden hunner vereenigingen wier meeningen en wenschen natuurlijk nog al uiteenloopen. Het komt mij voor een daad van wijs beleid te zijn indien de Intendance zich van hunne medewerking verzekert.

Spoedig zal de tijd aanbreken, waarop het aanvoeren van vee door particulieren moeilijker zal worden, wegens de behoefte aan de hulp van alle middelen van versneld vervoer voor oorlogsdoeleinden. Het komt mij voor dat dan de Intendance den slagers de behulpzame hand zal moeten bieden, hetzij door reeds zelf den aanvoer op zich te nemen, hetzij door haar tussehenkomst te verleenen om transportmiddelen te doen beschikbaar stellen.

Zoodra het noodig wordt het verbruik van het vleesch meer aan banden te leggen, zal moeten worden zorggedragen dat, door een billijk tarief, aan de eene zijde, de verbruikers worden beschermd tegen overmatige opdrijving der vleeschprijzen, en, aan den anderen kant, den slagers een billijke winst wordt gewaarborgd. Zoolang men hen nog vrij kan laten verkoopen, behoeft men nog geen bijzondere maatregelen te nemen voor kostelooze uitdeeling van vleesch; maar moet die uitdeeling worden voorbereid.

In overleg met de bovengenoemde Besturen kan voorts uit de daartoe geschiktste slagers, die genegen zijn, het benoodigde personeel gekozen worden, dat het Rijksvee zal slachten, zoodra de Staat die taak op zich neemt. Deze moeten zelf voor de daartoe noodige knechts zorgen en zich, met dit personeel,

ter beschikking stellen van de Intendance, om door haar te worden gezonden naar de slachthuizen, waar zij hun werk zullen moeten verrichten.

Inmiddels wordt alles voorbereid om, zooals reeds is opgemerkt, de groote volksmassa, die op zeker tijdstip van het beleg, als vele verdiensten stilstaan, *wat van Rijkswege zoolang mogelijk moet worden voorkomen*, niet meer zelf in hare voeding zal kunnen voorzien, het noodige voedsel te verschaffen. Met veel vrucht zal de Intendance daartoe partij kunnen trekken van de talrijke vereenigingen, die zich in Amsterdam bezig houden met de ondersteuning van armen en noodlijdenden. Amsterdam is rijk aan dergelijke menschlievende instellingen, die zeker gaarne bereid zullen zijn en geen moeite te groot zullen achten om de Intendance in deze zware taak krachtig ter zijde te staan en wier ledental, onder dergelijke benarde omstandigheden, zich zonder twijfel belangrijk zal uitbreiden, daar ieder gaarne een handje zal helpen en zéér velen daartoe, als de meeste zaken zullen stilstaan, tijd in overvloed zullen hebben.

Het behoeft geen betoog dat het vee en voeder, dat wordt aangevoerd, doelmatig over de stelling moet worden verspreid. Bij de verdeling van het slachtvee moet echter rekening worden gehouden met het aanwezige melkvee, daar dit op de hoeven waar het is moet blijven, voor zoover deze niet bloot gesteld zijn aan 's vijands vuur, als mede op den lokalen voorraad voeder.

De te inundeeren polders zal men wel zooveel mogelijk hebben laten afgrazen of afmaaien. Als de reeds voorbereide onderwaterzetting aanvangt, moet het vee daaruit en achter de linie worden gebracht, tenzij daar vee genoeg is en de eigenaars liever buiten de stelling blijven. Is er nog behoefte aan vee, dan neme men in elk geval alleen het vee, dat rijp is voor de slachtbank over.

Het vee dat aldus, uit deze polders en van elders in de stelling komt, wordt eerst zéér dicht geconcentreerd in de weilanden onmiddellijk achter de inundatie, daar deze spoedig door 's vijands vuur onveilig, ten minste ongeschikt voor beweiding, zullen worden. Het voeder, dat dit vee daar opeet, wordt meer binnenwaarts voor later gespaard.

Heeft het aan gelegenheid ontbroken het gras in de te inundeeren polders tot hooi te bewerken en kan het vee niet alles opeten, dan wordt het gemaaid, achterwaarts gevoerd en ingekuild of groen opgestapeld en geperst, waardoor men een smakelijk voeder voor later verkrijgt. Op die wijze zal men ook nog veel voeder kunnen trekken uit de polders, die de vijand onder vuur houdt, waar men dan nog wel in niet te donkere nachten gras zal kunnen maaien en weg voeren. In diep liggende polders, waar de vijand van zijn geschutemplacements niet in zien kan, zal dit zelfs overdag niet onmogelijk zijn: indirect vuur toeh op enkele maaiers of op schuiten met gras zal niet veel nitwerken.

Valt het tijdstip van insluiting laat in het jaar, zoodat het vee spoedig gestald zal moeten worden, dan wordt met kracht voorzien in de noodige stalruimte waartoe in de eerste plaats de bestaande schuren worden benut. Zijn deze gevuld met graan dan laat men dit dorschen en stapelt men het stroo buiten op; zoo noodig wordt ook het hooi gedeeltelijk er uitgehaald, buiten geborgen of eerst opgevoerd. Zooals gezegd is, moet men het melkvee zooveel mogelijk laten op de hoeven waar het behoort en het overcomplete voor de slachtbank bestemmen en nog zooveel mogelijk vetten. Voor dit laatste wijze men in de eerste plaats aan het vee van de boerderijen, die het meest blootgesteld zijn aan inbrandschieting. Het slachtvee wordt, als de staltijd daar is, gestald buiten de, door den vijand onveilig gemaakte, strook, bij voorkeur kieze of make men geen stallen in den bebouwd kom der dorpen of steden, maar daarachter of achter dijken, aan 's vijands oog onttrokken. Men bouwe vooral lage stallen en het verdient daarom overweging sommige schuren, die veel stalruimte hebben, doch door hunne hooge punttaken ver zichtbaar zijn, dan van een lager dak te voorzien, enz.

Het vee dat nog niet, op de een of andere wijze, aan den Staat in eigendom is overgaan, laat men in het bezit der eigenaars, die evenwel verplicht worden het met de meeste zorg te behandelen, waarop in toenemende mate, nauwgezet, ook vétérinair, toezicht wordt gehouden. De eigenaars blijven dus de opbrengst van dat vee genieten, maar, zoodra dit blijkt

noodig te zijn, wordt een tarief voor hunne zuivelproducten vastgesteld, krijgen zij gebrek aan voeder dan voorziet de Staat, tegen betaling, of in ruil tegen hunne producten, daarin uit den voorraad. Zonder vergunning mogen zij zich niet van hun vee ontdoen, waartegenover de Staat de verplichting op zich neemt het vee, dat om de een of andere reden moet worden geslacht, door de Intendance van hen te doen overnemen voor de vleesch-distributie.

Voor de verzorging van het Rijksvee moet personeel worden aangewezen, wat o. a. kan geschieden door uit de landstormplichtigen de daartoe geschikte personen te kiezen, die dan van Staatswege worden gekleed, gevoed, gehuisvest en bezoldigd en onder de krijgswetten staan.

De met het toezicht op een en ander belaste personen, die niet genomen zijn uit de inwoners der streek, waar zij zullen dienst doen, zijn in tijds naar hunne posten gegaan en kunnen dus beschouwd worden als genoegzaam georiënteerd.

Na insluiting houdt de aankoop van levend vee door de slagers op en zal, naar gelang van den voorraad vee in de stelling, hun aanvankelijk nog gelegenheid worden gegeven vleesch naar behoefte te koopen of wel hun een zekere hoeveelheid ter verdere distributie tegen betaling worden afgestaan.

Bij het slachten moet als regel gelden dat steeds in de eerste plaats het vee wordt opgeruimd uit de meest blootgestelde terreindeelen en daarna, dat gelijkmatige dunning van den voorraad, in verband met de stalruimte en den lokalen voorraad voeder, plaats heeft. Dieren, die ziekelijk zijn, niet voldoende groeien, een ongeluk krijgen of in het oog loopende in waarde verminderen, worden dadelijk geslacht.

Bij ontdekking van eene besmettelijke ziekte worden geheele koppels afgemaakt en het slachten elders tijdelijk gestaakt. Het vleesch, dat niet versch kan worden verbruikt, wordt ingezouten of, wat de voorkeur verdient met het oog op den voorraad drinkwater, met ijs afgekoeld. Door zéér strenge afsluiting wordt natuurlijk tegen uitbreiding der ziekte gewaakt, maar men zal toch wel doen eerst ook het vee van de omliggende

streek te slachten, alvorens weder het verdunningsproces, over de geheele stelling voort te zetten.

Het vee benoodigd voor de Gemeenten en de troepen buiten Amsterdam wordt onder goed toezicht ter plaatse geslacht en uitgedeeld.

Voor de slachting van het voor Amsterdam bestemde vee, kan men twee wegen volgen, die men óf gecombineerd kan bewandelen óf waar tusschen men kan kiezen. Men kan n.l. het vee levend naar het Abattoir voeren en dáár slachten of het in verschillende goed gekozen centra's, op punten aan de aanvoerswegen gelegen, slachten en het vleesch naar het Abattoir overbrengen.

De eerste wijze heeft het niet geringe nadeel, dat men al het vuil, dat uit het verblijf van het vee aan het Abattoir en de slachting aldaar voortvloeit, concentreert in het zéér dicht, en in oorlogstijd nog dichter, bevolkte centrum van de stelling wat voor de gezondheidstoestand der bevolking niet zonder bedenking is te achten. Ook zijn voor het vervoer van levend vee meer vervoermiddelen noodig en meer personen; terwijl het vee ook altijd min of meer door het transport lijdt. Bovendien wordt op het Abattoir te veel personeel en te veel arbeid geconcentreerd, wat de distributie en het toezicht daarop bemoeilijkt. Daar in de zelfde lokalen, waar men het vleesch zal moeten uitgeven, eerst zal moeten geslacht worden, zoo zal alles, wat voor de slachting noodig is en het daarvoor benoodigde personeel, uit de slachtkamers verwijderd moeten worden en deze zorgvuldig moeten worden gereinigd alvorens daarin de benoodigdheden voor het afwegen, verdeelen en afgeven van het vleesch te kunnen overbrengen. Het komt mij daarom voor dat in oorlogstijd in het Abattoir niet, dan bij uitzondering, moet worden geslacht, maar dat deze inrichting dan de plaats moet zijn waar het elders geslachte vleesch wordt bijeen gebracht, bewaard en in het groot gedistribueerd. Die dienst zal toch nog genoeg drukte veroorzaken maar dan ook zéér regelmatig kunnen verlopen. Het behoeft nauwelijks gezegd dat deze slachtplaatsen moeten worden ingericht of, zoo daartoe op de geschikste punten geen gebouwen zijn te vinden, opgericht in de centra's van den veevoorraad, zoodanig dat de dieren gemakkelijk derwaarts kunnen gedreven worden en voorts

aan de afvoerwegen hoven opgenoemd; voeder behoeft daar niet opgelegd te worden. Deze zaak kan in vreedstijd grondig worden overwogen en voorbereid.

Voor de keuring van het vleesch aan de slachtplaatsen zal de Staat een voldoende aantal Rijksvecartsen, in Staatsdienst uit de stelling of hare omgeving, desnoods van elders, kunnen aanwijzen en ook wel andere kunnen krijgen, of als dienstplichtigen kunnen belasten met die werkzaamheden. Zij houden dan tevens toezicht op het vee.

De distributie van het vleesch kan op verschillende wijzen geschieden, afhankelijk van de personen, die vleesch ontvangen en den toestand van den voorraad in de stelling aanwezig. Wanneer n.l. de voorraad vee, zooals ik gewenscht acht, voldoende is voor een zeer lange insluiting en in verband met de andere levensmiddelen — want zijn deze laatste verbruikt dan kunnen de belegerden toch van vleesch alleen niet leven — dan is het in den aanvang onnoodig, en zelfs niet gewenscht, het vleeschverbruik al dadelijk te beperken, of door uitdeeling van vleesch de volksklasse, die aan het gebruik daarvan niet gewoon is, daarvan ruim te voorzien. Het plotselinge gemis aan een ruime vleeschvoeding, waaraan velen gewoon zijn, kan even nadeelig zijn voor de gezondheid als het op eenmaal verstrekken van een ruime hoeveelheid dergelijk voedsel aan hen, die gewoon zijn groote hoeveelheden spijzen te nuttigen, die minder voedende bestanddeelen bevatten. Ook zal het vrij moeilijk zijn op eenmaal behoorlijke voorschriften te geven en nog minder gemakkelijk deze dadelijk naar behooren te doen opvolgen, zonder stoornis in de levenswijze van een half miljoen menschen, zoolang deze nog niet voldoende beseffen, dat dergelijke maatregelen noodig zijn, en het met de contróle belaste personeel nog onvoldoende geoefend is.

Men zal dus beginnen met de slaggers gelegenheid te geven het benodigde vleesch aan het Abattoir aan te schaffen en verder als in vreedstijd te verkoopen en slechts gaandeweg naar behoefte het vleeschverbruik aan banden leggen.

De vleeschverbruikers kunnen in twee categorieën worden

worden verdeeld, n.l. : zij die hun vleesch kunnen betalen en zij die het om niet zullen moeten ontvangen. De eerste categorie zal gedurende het beleg af-, de tweede toenemen en, om dit zoo lang mogelijk tegen te houden, zal men moeten beginnen een matig tarief voor het vleesch — en natuurlijk een matigen inkoopsprijs voor de slagers — vast te stellen; de fijnere stukken late men zoolang mogelijk duurder betalen.

Moet de vrije verkoop in zooverre worden beperkt, dat ieder slechts zóóveel mag aanschaffen als waarop hij recht heeft, welk recht moet worden bewezen door van wege het Krijgsbestuur verstrekte kaarten, dan zal men, voor een behoorlijke contróle, het aantal verkoopplaatsen moeten verminderen, bijv. alleen de groote winkels daarvoor aanwijzende. Hiertegen bestaat dan ook minder bezwaar omdat het getal, dergenen, die zelf vleesch kunnen koopen, dan reeds beduidend minder zal zijn geworden.

De categorie, die vleesch om niet moet ontvangen, zal zich spoedig splitsen in hen, die het in natura wenschen te krijgen om het zelf toe te bereiden en te huis te nuttigen en in hen, die het best zullen geholpen worden door de gelegenheid te openen het geheel toebereid in gaarkenkens te gebruiken.

Voor de eersten móet men dus oprichten vleeschhallen, waar hun de hun toekomende portie wordt afgegeven en voor de laatsten gaarkenkens waar het vleesch toebereid, en dan zoo mogelijk met andere spijzen, wordt opgedischt.

De verkoop aan hen, die het vleesch betalen, kan men, onder contróle, overlaten aan soliede slagers, waarbij eenige voorzorgen tot het handhaven der orde zullen genomen moeten worden.

Bij de afgifte om niet zal vooral moeten worden gezorgd dat ieder krijgt wat hem toekomt en dat Amsterdam niet het deerniswaardig schouwspel aanbiedt dat honderden schamel gekleede vrouwen en kinderen uren lang staan te verkleumen en te hunkeren voor de hallen of gaarkenkens vóór het hunne beurt is of dat de zwakkere onder hen steeds door de sterkere worden voorbij gedrongen. Zoo iets *may* niet voorkomen; dat *moet* voorkomen worden.

Om dit doel te bereiken, doet men waarschijnlijk het best de stad in afdeelingen te splitsen en de hulp in te roepen van gemeenteambtenaren en particuliere liefdadigheidsinstellingen.

Het verdient aanbeveling voor die splitsing de bestaande indeeling in buurtringen en buurten tot grondslag aan te nemen. De stad is n. l. verdeeld in vijf buurtringen in elk waarvan een buurt-secretaris en een of twee controleurs. De eerste ring bestaat uit 15; de tweede uit 10; de derde uit 5; de vierde uit $10\frac{1}{2}$, en de vijfde uit $9\frac{1}{2}$ huurt of wijk. Volgt men nu deze indeeling bij de samenstelling der verplegingsafdeelingen, door combinatie van geheele buurten, dan kan men bij de buurtsecretarissen zéér veel inlichtingen krijgen, die men zal noodig hebben. In elke afdeeling zal men eenige hallen en gaarkeukens kunnen oprichten in daartoe te huren of beschikbaar te stellen goed gelegen gebouwen.

De vleeschhallen moeten voldoende ruimte bezitten om het, voor elke uitdeeling benoodigde, vleesch te kunnen ophangen en bewaren en om het in rations te kunnen verdeelen. Aan de straatzijde moet een ruim portaal zijn met 2 deuren, één voor ingang en één voor uitgang; de ingang moet zoo mogelijk zóó geplaatst zijn dat de wachtende personeu onder dak staan. De afgifte moet afwisselend kunnen geschieden door twee ruime loketten, waardoor de spijzen worden aangereikt aan de personen die er, door het portaal, langs gaan.

De gaarkeukens moeten ook zoo mogelijk een in- en een uitgang hebben, aan tegenovergestelde zijden, en voorzien zijn van alles wat noodig is om vleesch, en andere spijzen, tot een eenvoudig, voedzaam maal te bereiden, op te dissen en te gebruiken.

Door deze gaarkeukens zal het mogelijk zijn met zoo min mogelijk brandstoffen — niet onverschillig in een ingesloten plaats — en zoo min mogelijk verlies van de voedingswaarde, in de behoefte van duizenden te voorzien.

Ten einde de uitdeeling behoorlijk te kunnen doen plaats hebben en te kunnen controleeren, zal het noodig zijn, dat ieder hoofd van een gezin een kaart van een zekere kleur ontvangt waarop, duidelijk leesbaar, staat aangegeven: zijn naam:

de afdeeling waarin hij woont; de hal waar hij het benodigde moet ontvangen, en het aantal rations waarop hij recht heeft. Deze kaarten ontvangen nog een zekeren stempel of waarmede tegen vervalsching en een doorlopend nummer. Voor de controle worden gedrukte lijsten voor elke hal gemaakt en daarin opgehangen. De doorlopende nummers gaan van 1 tot 100 zoodat zij Serieën vormen.

De afgifte der kaarten geschiedt in volgorde der nummers doch zoodanig dat de, van elke Serie uitgegeven, kaarten te zamen niet meer rations bevatten dan in zekeren tijd door een loket kunnen uitgegeven worden. Is dat cijfer bereikt dan begint men met de afgifte der volgende Serie, enz.

Stel bijv. dat men rekent 300 rations in een half uur te kunnen gereed maken dan houdt men met de afgifte der kaarten van elke Serie op, zoodra de uitgegevene kaarten te zamen dat getal rations bevatten; de een zal een portie van 2 rations, de ander een van 6 hebben enz. Is dit zóó ingericht dan kan men vooraf bekend maken dat bijv. de Serie 1 om 8 uur; de Serie 2 om 8½ uur; de Serie 3 om 9 uur, enz. het benodigde kan ontvangen. Om half acht begint men dan achter een der loketten 300 rations, volgens den staat der 1^e Serie in porties vereenigd, gereed te leggen; daarna doet men, in het volgende half uur hetzelfde achter het andere loket, terwijl bij het eerste loket de porties worden afgegeven. Is de afgifte van de 1^e Serie afgelopen, dan sluit men het loket en begint onmiddellijk voor de 3e Serie alles gereed te leggen maar met de afgifte aan de 2e Serie begint men niet vóór het daarvoor vastgestelde uur, waarop door de bedeeiden wordt gerekend, daar is.

Dergelijke regeling vergemakkelijkt de controle maar zij levert óók zéér groot gemak op voor de arme bedeeiden, die nu weten op *welk* tijdstip zij present moeten zijn en *zeker* zijn op hun beurt geholpen te worden. Hun nummer wordt in volgorde opgeroepen en binnen gelaten, die er bij de oproeping niet is, komt achter de Serie, maar die present is, komt op zijn beurt binnen ook al stond hij achter aan. Heeft iemand zijn kaart verloren dan moet hij toch opkomen om te voorkomen dat een ander er gebruik

van maakt, wat nu dadelijk zal worden ontdekt. Liggen de porties in genummerde vakken gereed dan loopt de afgifte snel van stapel, mankeert, in de volgorde, een nommer dan blijft de portie liggen om, na afloop der Serie, afgegeven te worden of te worden weggeborgen tot de rechthebbende later komt en kan worden geholpen.

Is het noodig dan wordt de volgorde der Serieën van tijd tot tijd veranderd. Deelt men om de twee dagen aan dezelfde Serie uit, dan kan men in elke hal een groot aantal Serieën helpen.

Voor de uitdeeling van soep of andere vlocibare spijs zal men lepels moeten bezigen, waarmede men een ration te gelijk kan opscheppen, men kan de rations dan wel niet gereed leggen, maar het opscheppen in het, door de bedeeden mede gebrachte, vaatwerk zal snel genoeg gaan.

In de gaarkenkens wordt in denzelfden geest gehandeld. Denkelijk zullen de Series daarvoor kleiner moeten zijn, daar men aan de tafeluimte gebonden is en zal men haar sneller elkander kunnen laten opvolgen. Om verwarring te voorkomen, want men krijgt hier geheele gezinnen, zal men elke Serie steeds op *denzelfden* tijd moeten helpen, anders loopt het met al die kinderen in de war. Voor elk maal moet een vaste tijd staan, zoodat men zich maar moet haasten; desnoods veroorlove men het overschot der porties mede te nemen, wat o. a. kan worden toegelaten voor niet aanwezige huisgenooten, als het blijkt dat een gezin minder hoofden telt dan zijn kaart aangeeft.

Het valt niet te ontkennen dat de uitgifte der kaarten wat inspanning zal vorderen om het zóó te regelen; maar ik geloof dat men daarvan later ruime vruchten zal plukken wegens het gemak dat een dergelijke regeling alsdan zal opleveren. Daar het hier geldt een klasse van inwoners, die toch al zoo veel te lijden zullen hebben, mag men geen moeite, hoe groot ook, ontzien, om deze zoo goed mogelijk te verzorgen.

Het spreekt van zelf dat men aan hen, die voor den Staat zwaren arbeid verrichten, extra kaarten voor, wat ik noemen zou, *versterkte* rations, kan afgeven. Men trachte zooveel mogelijk ieder aan het werk te houden, zij het ook met licht werk,

en dan den regel toe te passen: die niet werken wil, zal ook niet eten.

De meest voordeelige vorm, waaronder men toebereid vleesch, dat niet verduurzaamd is, kan uitdeelen, is de *worstvorm*. Ik acht het daarom ernstige overweging waardig zooveel mogelijk worst te maken, die dan, in plaats van versch vleesch, gekookt kan worden verstrekt. Voor worst kan men, bij zindelijke behandeling, zonder de waarde daarvan in het minst te verminderen, alle stukken vleesch gebruiken, die men moeilijk versch kan uitdeelen en men kan de porties snel en juist afgeven. Er behoeft bij de worstfabrikatie dus *niets* verloren te gaan en dit is een voordeel, waarop vooral dient gelet te worden, want levend vee, dat men overhoudt, behoudt zijn waarde, vleesch dat verloren gaat, is zonder nut. Bij het koken van worst, die daarna zeer goed koud kan genuttigd worden, verkrijgt men ook groote besparing van brandstoffen en ontheft men den gebruiker, ook al wil hij het ontvangene te huis nuttigen, van alle zorg voor de bereiding van zijn vleeschmaal.

Ook in vrede-tijd zou het een groot voordeel zijn als men het gebruik van zuiver bereide, vertrouwbare worst, d. i. worst van aan het Abattoir geslacht en dus degelijk gekeurd vleesch, meer als volksvoeding kon invoeren, door de fabricatie daarvan niet te kostbaar in te richten. Worst is een smakelijk voedsel dat, zonder nadere bereiding kan gebruikt worden, de werkman neemt een stuk worst met zijn brood mede naar het werk en heeft, een en ander daar nuttigende, een smakelijk en voedzaam maal. Te Berlijn o. a. hecht men daarom dan ook veel waarde aan de worstbereiding en ik heb daar herhaaldelijk opgemerkt, dat werklieden in het schaftuur brood met worst uit de hand zaten te eten. In oorlogstijd zou men diezelfde voordeelen erlangen en bovendien zeer snel uitdeeling kunnen houden.

Tot nu toe is alleen gesproken over het versche vleesch; een kort woord thans nog over het verduurzaamde dierlijk voedsel als: gezouten-, gedroogde- of gerookte visch; gezouten en gerookt vleesch, en vleesch in luchtdicht gesloten blikken.

Dat de Intendance in de stelling zich in vrede-tijd op de hoogte moet trachten te houden van den omzet van deze voedings-

middelen en moet trachten te weten hoeveel daarvan bij de grossiers is opgeslagen, spreekt, dunkt mij, van zelf. De voorraad bij de kleinhandelaars is van minder belang, de opname daarvan zou de groote moeite daaraan verbonden niet loonen, te meer daar die voorraad aan groote schommelingen onderhevig is en spoedig zal zijn opgeteerd als de aanvoer ophoudt. Zoodra de oorlogstoestand intreedt, zal de opname herzien en de controle verscherpt worden en zal men op die wijze juiste gegevens moeten verzamelen om de Hoofd-Intendance behoorlijk te kunnen inlichten omtrent de behoefte en bergruimte, indien zij het noodig acht tot aanvoer over te gaan. Voor het berekenen der behoefte zal men het gewoon verbruik, in verband met den voorraad levend vee en den tijd waarvoor men zich wil approviandereen, tot grondslag moeten nemen.

De uitvoer moet natuurlijk dadelijk worden belet en de grossiers worden aangezegd zooveel mogelijk hun voorraad door aankoop te completeeren of te vergrooten onder mededeeling volgens welk tarief zij later zullen moeten verkoopen, opdat zij daarmede bij den inkoop rekening kunnen houden. Bij het verbieden van den uitvoer moet er evenwel o. a. op gelet worden dat de varkensslagers, vooral de grossiers in dat vak, veel meer zijden spek en ham produceeren dan zij geregeld aan hunne afnemers in de stad van de hand kunnen doen. Dit vleesch wordt gezouten, gerookt en uitgevoerd, daar hunne ruimte om het te bergen in den regel beperkt is. Het komt mij voor dat de Staat verplicht is hen meer bergruimte te verstrekken of het overcompleet tegen billijken prijs van hen over te nemen als de uitvoer wordt verboden.

Aanvankelijk zou, geloof ik, zonder bezwaar de handel in deze voedingsmiddelen vrij gelaten kunnen worden mits met vaststelling van een tarief. De Intendance zou, om eigen voorraad te sparen, van dezen handel kunnen gebruik maken om in de dagelijkse behoeften te voorzien of haar voorraad te vergrooten.

De uitdeeling kan geschieden als voor het versehe vleesch is aangegeven, hetzij men daarvoor afwisselend bepaalde dagen stelt hetzij men aanvankelijk naar keuze uitdeelt. De omstandig-

heden zouden het mogelijk ook raadzaam kunnen doen achten de voorraad tot het laatste te bewaren hoewel afwisseling van spijs de voorkeur verdient en zieken en zwakken wel uitsluitend met versch vleesch zullen gevoed worden.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat overtredingen ten opzichte van de vastgestelde tarieven streng gestraft moeten worden.

Vatten wij nu in het kort samen hoe de loop van zaken zal zijn na de insluiting, dan komt dit, wanneer niet — of slechts bij uitzondering — aan het Abattoir zal worden geslacht, op het volgende neer :

De met dit onderdeel van den verplegingsdienst belasten chef, die aan het Abattoir zal werkzaam zijn, ontvangt de opgaf van de hoeveelheid vleesch, die op zekeren dag, aldaar — bijv. om 2 dagen na dato — zal moeten voorhanden zijn voor de distributie.

Hij bepaalt daarop hoeveel vleesch elke Rijksslachtplaats moet leveren den dag te voren en geeft daartoe aan de chefs van die inrichtingen de noodige bevelen.

Deze op hunne beurt zorgen dat het vee, dat daartoe benodigd is, in tijds bijeengebracht, op hongerstal geplaatst en geslacht wordt. De noodige transportmiddelen voor het vleesch moeten steeds ter plaatse zijn wat, bij een goede regeling van dien transportdienst, natuurlijk zeer goed mogelijk is.

Op elke slachtplaats wordt ouder het slachten het vleesch gekeurd. Vleesch, dat schadelijk blijkt voor de gezondheid wordt tot dierenvoedsel, bijv. voor varkens, enz., bestemd of vernietigd.

Op den bepaalden tijd wordt het vleesch ingeladen en verzonden, welke verzending evenwel zóó wordt geregeld, dat het niet te gelijk, maar van de verschillende slachtplaatsen achtervolgens, aan het Abattoir aankomt.

De afvaldeelen, die niet versch in den handel komen, worden ter plaatse bereid en daarna met de andere afzonderlijk verzonden naar verschillende, daartoe aangewezen, lokaliteiten in de stad.

Bij aankomst wordt het vleesch afgeladen en over de koel-

kamers verdeeld, daarin kunnen gemakkelijk 500 runderen en ongeveer 250 varkens, zoo noodig veel meer, opgehangen worden; klein vee natuurlijk naar verhouding.

Voor afweging, verdeeling in stukken en afgifte of verkoop worden de 60 slachtkamers, elk met een oppervlakte van 35 M² en de werkruimte der varkenshal met bijna 700 M² ruimte, van al het benoodigde voorzien. Bij deze distributie zal het personeel van het Abattoir uitstekende diensten kunnen bewijzen; dit is reeds zoo straks opgemerkt.

Wordt evenwel aan het Abattoir geslacht, dan moet al het vee derwaarts worden overgebracht, nadat het op de verschillende laadplaatsen is verzameld. De toezending van vee, in plaats van vleesch, wordt dan bevolen. Vervolgens moet dit vee gelost, gestald, gedrenkt en daarna geslacht worden. Voor drinken en slachten is een groote hoeveelheid zuiver water noodig, wat niet mag vergeten worden, daar waar men op water zuinig moet zijn; ook het reinigen eischt veel goed water.

Vooraf moet men dan de slachtkamers ontruimen en later na het slachten daar weer alles inbrengen, nadat zij eerst behoorlijk zijn gereinigd. Het bloed, de stal- en pensmest en ander vuil moeten worden verzameld en regelmatig van het Abattoir worden weggevoerd. Het personeel voor de keuring, dat anders bij slachtplaatsen is ingedeeld en daar meteen een oog op het levend vee in de weiden of stallen kan houden, moet aan het Abattoir zijn en blijven, zoodat voor laatstgenoemd toezicht ander personeel noodig is. Het benoodigde water zal uit de Vechtleiding genomen moeten worden *zoolang Vechtwater is te krijgen*.

Hangt het vleesch eindelijk ter afgifte gereed, dan wordt het op bepaalde uren aan de daarop rechthebbenden verstrekt. Men late niet alle slaggers op denzelfden dag komen, maar wel ieder op een *vasten* dag, en dan worden geen andere personen op het terrein toegelaten, wat zeer gemakkelijk is te beletten, dan zij die vleesch moeten ontvangen en die het moeten vervoeren. Aan het Abattoir heeft ieder slager een nommer, dit nommer zet hij op zijn vleesch, wat hij dus ook in oorlogstijd kan doen, als hij vleesch heeft gekocht.

Het vleesch dat voor de uitdeeling bestemd is, wordt naar de daarvoor aangewezen plaatsen overgebracht; evenzoo dat voor de worstfabricatie.

Ieder slager weet op welken dag hij vleesch kan ontvangen, op dien dag ruimt hij op, wat hij over heeft, waartoe hem de gelegenheid wordt gegeven het aan de uitdeelingshallen, de gaarkeukens of de worstfabrieken te bezorgen tegen betaling of tegen ontvangst van een reçu waarop hij weder gratis een gelijke hoeveelheid aan het Abattoir kan ontvangen.

Aanvankelijk laat men de slaggers tegen tarief vrij verkoopen en verstrekt hun, tegen met het tarief verband houdenden prijs, wat zij noodig hebben. Later zal men eenigen huurer moeten aanwijzen, die kunnen blijven verkoopen op bons, die dan zooveel vleesch ontvangen als zij noodig hebben en mogen uitgeven.

Inmiddels zijn de kaarten uitgegeven voor de uitdeeling in natura en voor de maaltijden en wordt op duidelijk zichtbare wijze bij den ingang van de daarvoor bestemde lokalen kenbaar gemaakt, op welke uren ieder zich daar zal moeten vervoegen.

Heeft ieder op deze wijze het zijne ontvangen dan is voor ditmaal de taak van de Intendance ten einde.

Ook mijne taak voor heden avond acht ik hiermede afgevoerd. Mijn doel was niet zoozeer en niet alleen *mijne* meening omtrent eenige onderdeelen, van het gekozen onderwerp, te zeggen als wel de meening van anderen daarover uit te lokken en hen in de gelegenheid te stellen het gesprokene aan te vullen.

Moge het gesprokene, uitgewerkt en verbeterd door de Intendance, er toe leiden, dat, zoo voor Amsterdam de noodlottige tijd mocht aanbreken, waarin het aan alle zijden door vijanden omringd, van de buitenwereld zal zijn afgesloten en aan eigen krachten en middelen zal zijn overgelaten, dat dan, zeg ik, door de burgerij zoo min mogelijk zal worden geleden en dat het dan nog zwaarder lot der minvermogenden, zoo veel dat kan, zal worden verzacht, dan zal ik mijne moeite ruimschoots beloond achten en dan zal de Intendance met niet minder zelfvoldoening terugzien, op hetgeen zij verrichtte, als de met

lauweren bekroonde strijders, die op oud-Nederlands waardige wijze met de wapens in de vuist den aanvaller weerstonden. Ik ben overtuigd dat dan ook op onweerlegbare wijze zal blijken dat de Raad onzer Gemeente, door de stichting van het Abattoir, de taak van den Intendant in niet onbeduidende mate heeft verlicht en daardoor veel er toe heeft bijgedragen, dat de verzorging der ingezetenen in oorlogstijd beter is verzekerd.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Het applaus, dat uit de vergadering opgaat, schenkt mij de overtuiging dat ik in den geest handel der vergadering, wanneer ik namens haar en het bestuur den geachten spreker onze erkentelijkheid betuig voor de wijze, waarop hij dit hoogst gewichtig onderwerp hier ter sprake heeft gebracht.

Deze algemeene toejuiching is echter nog niet het bewijs van algemeene instemming als zoude er geen verschil van meening op sommige punten met den inleider bestaan of niemand behoefte gevoelen nadere inlichtingen te vragen.

Mochten er onder U zijn, die in debat met den spreker wenschen te treden, dan zal ik daartoe gaarne het woord verleen.

De heer TAALMAN KIP. Een enkel woord slechts naar aanleiding van hetgeen de heer Hoogenboom gezegd heeft omtrent de aanschaffing van vee. Zóó als de geachte spreker het voorstelt, zou men in de provincie Holland op verschillende plaatsen bij tijds het vee verzamelen op bepaalde punten om het dan op een gegeven tijdstip in de stelling te voeren.

Men moet echter bij de approviandeering vooral rekening houden met den tijd en daarom is het beter het vee zoo spoedig doenlijk *in de nabijheid* der stelling aan te schaffen. Men kan niet vooruit weten hoeveel tijd men voor de voorbereiding beschikbaar zal hebben.

Misschien kan de geachte spreker hieromtrent eenige nadere inlichting geven.

Wat nu het Abattoir betreft, op uitstekende wijze heeft de heer Hoogenboom aangetoond, dat men daarvan ook in oorlogstijd

veel nut kan trekken. Doch hij heeft daarbij nog maar alleen rekening gehouden met hetgeen het Abattoir thans aanbiedt.

In den laatsten tijd is echter meer en meer op den voorgrond getreden het doen bevrozen van belangrijke hoeveelheden vleesch in koelkamers.

Hieromtrent heb ik gelezen, dat in de plannen van eene Commissie, ter voorbereiding eener approviandeering van Parijs, wordt noodig geacht een fabriek in staat om in 24 uur 20.000 K.G. vleesch onder -10° C. te doen bevrozen en daarbij een ruimte van 2000 M³., waarin vleesch onder -4° C. kan worden bewaard.

Het komt mij voor dat met een dergelijke inrichting het Abattoir in oorlogstijd veel nut kan opleveren. Wellicht zou de Staat wel in de kosten voor de daarstelling van dergelijke koelkamers willen bijdragen.

Wat nu verder betreft het gebruik van het Abattoir in oorlogstijd, wil ik wel aannemen dat de zaak, zooals de heer Hoogenboom die heeft voorgesteld, misschien juist kan zijn, maar mij komt het toch vreemd voor, dat men juist in oorlogstijd het Abattoir zal onttrekken aan de bestemming, die het in vreedstijd heeft, n. l. te zijn de slachtplaats van Amsterdam.

Tot op dit oogenblik ten minste ben ik nog niet overtuigd, dat het zoo moeielijk zou wezen om ook in oorlogstijd op dezelfde wijze voort te gaan. Ik zou eerder meenen, dat het moeielijker zal wezen in de buitengemeenten slachtplaatsen op te richten en dan het vee in geslachten toestand naar het Abattoir te brengen.

Door uitbreiding van personeel zou men de zaak in het Abattoir zò kunnen inrichten, dat het ook in oorlogstijd tot slachtplaats zal kunnen dienen.

De heer HOOGENBOOM: In antwoord aan den geachten vorigen spreker, wensch ik in de eerste plaats ten aanzien der aanschaffing van vee te zeggen, dat ik van de meening uitga dat de vesting Holland lang in onze handen zal blijven. Doch zelfs al mocht het tegendeel gebeuren, dan staat de vijand nog niet zoo dadelijk voor Amsterdam en aan de Noordzee. Ons

polderland is daartoe veel te krachtig te verdedigen. Het was daarom mijne bedoeling, dat men de provincie Holland zou maken de verzamelplaats voor het Rijksvee; dat ik zou willen trachten de hoeveelheid vee in Holland zooveel mogelijk te verhoogen. De veeparken moeten dan liggen aan het Hollandsche spoor, want dan zal het niet zoo moeielijk zijn het vee binnen Amsterdam te brengen, als dit onverwacht snel moet geschieden.

Is het echter mogelijk de zaak op een andere wijze te regelen en het vee dadelijk in Amsterdam te brengen, dan heb ik daartegen zeker geen bezwaar, doch ik meen dat dit, zooals ik opmerkte met het oog op het voeder, niet gewenscht is. Ik kan mij echter begrijpen dat men met mij van gevoelen verschilt en alles zooveel mogelijk dadelijk in Amsterdam zelf wil hebben, al ontraad ik het ten sterkste.

Wat de verduurzaming van het vleesch door bevroening betreft, wensch ik te zeggen, dat dit voor de stad zelve in vredes-tijd niet noodig is. Het is waar dat in verschillende steden, die ik ook bezocht heb, o. a. te Hannover en Antwerpen, zulke inrichtingen bestaan, maar *hier* bestaat daaraan *geen* behoefte.

Men vergeete daarbij niet de quaestie van de kosten. En daar ik rekening heb te houden met de gemeente-financiën en overtuigd ben dat vooralsnog in vredes-tijd zulke ijskelders niet noodig zijn en dat men er alleen in oorlogstijd *mogelijk* nut van zou kunnen trekken, dan zal men lichtelijk begrijpen, dat ik geen voorstellen kan doen om de gemeente met die kosten te belasten. Wil het Rijk daarin voorzien, dan is op het Abattoir ruimte genoeg voor den bouw, en mocht die inrichting dan nog wat opbrengen dan is dat winst. Tot nu toe is echter gebleken, dat zij in gewone tijden onnoodig zijn, want wij hebben geen slagers, die zulke kolossale hoeveelheden vooruit slachten en de temperatuur is maar zelden zoo hoog, dat men zulke inrichtingen wenscht en de slagers zouden zeker ongaarne daarvoor hooge huur betalen; bovendien moet bevroren vleesch, bij groote warmte in den winkel gebracht, zeer snel verwerkt worden, wat niet voordeelig is voor den slager.

De toestand is bij ons overigens in oorlogstijd volstrekt niet gelijk aan dien te Parijs.

De heer TAALMAN KIP. Ik zou meenen, dat het niet zoo heel gemakkelijk zou gaan een grooten veestapel op de door den heer Hoogenboom voorgestelde wijze in eens binnen Amsterdam te brengen. Alles hangt hier veel van seizoen en andere omstandigheden af.

De heer HOOGENBOOM: Zoo straks vergat ik op te merken dat wat betreft het slachten buiten de gemeente, het natuurlijk is dat men het Abattoir ook in oorlogstijd als slachtplaats zal kunnen blijven gebruiken. Maar omdat in dien tijd Amsterdam overbevolkt zal zijn, acht ik het raadzaam slachtplaatsen buiten de gemeente te maken, waardoor dan al het afval en vuil zoo veel doenlijk buiten Amsterdam zou blijven. Laat men in Amsterdam zelf slachten, dan zal dit inderdaad nadeelig kunnen worden voor de algemeene gezondheid.

Hier komt nog bij dat het voor de distributie van vleesch noodig zal wezen over grooter ruimte en meer tijd te beschikken, dan men bij het Abattoir kan vinden, als daar ook geslacht wordt zooals ik heb getracht aan te toonen; in vreedstijds vervalt die distributie.

Ik begrijp zeer goed, dat in mijn denkbeeld niet algemeen gedeeld wordt, maar mij komt dit toch nog de beste oplossing voor te zijn. Dergelijk gebruik van het Abattoir is trouwens naar mijne meening, in plaats van vreemd, juist de consequente toepassing van het beginsel, waarop de Abattoirbouw berust. De Gemeente schuift de *slacht*plaats zóóver mogelijk naar buiten, maar kan daarbij niet buiten haar grens gaan. In oorlogstijd kan de Staat dit wel en dus plaatst hij, *naar het zelfde beginsel*, de slachtplaats *nog* verder uit het zéér volkrijke centrum der stelling.

De heer BAKKER: De geachte spreker beweert dat de inrichtingen tot het bevriezen van het vleesch, elders bestaande, hier minder noodig zijn, ofschoon hij erkent, dat zij in oorlogstijd veel nut kunnen opleveren. Ik meen echter dat men niet moet voorbijzien dat bijv. bij het uitbreken van veeziekte het van belang kan wezen niet dadelijk al het vleesch wegens ge-

vaar voor besmetting in den grond te stoppen, maar wel om het onmiddellijk te slachten. Daarvoor zouden dergelijke inrichtingen zeer gewenscht zijn.

Nu weet ik wel dat voor de hand ligt het inzouten van het vleesch. Maar er kan groot gebrek zijn aan zout en daarom meen ik, dat vooral in oorlogstijd dergelijke koelkamers groot nut kunnen stichten.

Of nu de Regeering de kosten daarvan op zich zal willen nemen, kan ik niet beoordeelen, maar zeker is het dat zulke bevizingsinrichtingen voor de gemeente zelve ook van groot belang kunnen zijn.

Te Mühlhausen, een stad die slechts ongeveer $\frac{1}{6}$ van het aantal inwoners van Amsterdam telt, bestaat een gebouw, tot het conserveeren van vleesch, door middel van koude lucht, ingericht volgens het stelsel van Raoul Pictet, Professor te Genève. Daarin zijn 32 kasten die 160 runderen in bevroren toestand kunnen bevatten.

Rekent men nu dat hier de behoefte slechts viermaal grooter is dan daar, en men dus gelegenheid had het vleesch van 600 runderen te bergen, dan zou dit een groot voordeel opleveren, waarbij dan nog komt dat een aanzienlijke besparing in voeding van het vee zou worden verkregen. En vooral in oorlogstijd is elke besparing, inzonderheid die van veevoeder in deze stelling, van groot belang.

Ik zou daarom zeggen, dat de zaak ook voor Amsterdam nog niet zoo van belang ontbloot is, ook al had de stad er in vreedestijd niet zulk een bepaalde behoefte aan.

In Brussel, Antwerpen, Frankfort a/M, Lissabon, Genève, Håvre, Saint-Chamoud en andere plaatsen bestaan ook dergelijke inrichtingen, waarbij de bevizing plaats heeft volgens de stelsels van Fixary, Carré, Hall, Imbert en anderen. Te Parijs houdt het Ministerie van Oorlog zich ernstig met deze kwestie bezig.

Op de tentoonstelling te Parijs in '89 heb ik verschillende stelsels tot het voortbrengen van koude lucht gezien.

In Amerika en Australië heeft men meer dan 100 transportschepen ingericht voor het vervoer van vleesch na bevizing;

dat vleesch behoudt ook na die bewerking al zijne voedende bestanddeelen.

Verder heeft de geachte spreker gewaagd van den aanvoer van vee uit Groningen en Friesland. Ik geloof echter niet, dat dit noodig is. Wij leven hier in een veerijke streek, waar men, om zoo te zeggen, het vee maar voor het grijpen heeft. Men vergeete daarbij niet, dat het veetransport aan groote bezwaren onderhevig zou wezen, daar men volstrekt niet zeker is in oorlogstijd steeds van het spoor gebruik te zullen kunnen maken en met scheepsgelegenheid is dit ook geenszins gemakkelijk.

Voorts zeide de heer Hoogenboom, dat men zou kunnen bepalen dat de veehouders, zonder speciale vergunning, zich niet van hun vee zouden mogen ontdoen. Het zou zeker zeer gewenscht zijn wanneer men zulke bepalingen kon maken, doch de uitvoering en handhaving ervan zal toch zeer moeilijk wezen. Men komt dan toch zoo licht in strijd met bestaande wettelijke bepalingen en ik heb slechts te herinneren aan de onlangs in deze Vereeniging gehouden voordracht van den heer Hoetink ten bewijze, dat men zich hier op een zeer moeilijk terrein zou begeven.

Overigens, hoe zal men den uitvoer van vee beletten zolang de stelling niet werkelijk belegerd is en de inundatiën niet gesteld zijn? Ik zou inderdaad niet weten welke middelen men zou hebben om de betrokken personen te straffen.

De heer HOOGENBOOM: Wat de ijskelders betreft, deze heb ik ook gezien in het buitenland. In Antwerpen o. a. heeft men op het Abattoir prachtige gemeentelijke koelriochtingen, zij staan echter ongebruikt en zijn dus renteloos. Onmiddellijk daarnaast staat een particuliere inrichting en die wordt eenigszins gebruikt. Aan zoo iets wil ik Amsterdam niet blootstellen en moest ik het voorstel doen tot het maken van koelkelders, dan zou ik vooraf aan de slaggers vragen of zij geneigd zouden zijn er gebruik van te maken tegen voldoende huur. Ik ben overtuigd dat het antwoord alsdan over het algemeen ontkennend zou zijn, daar het nut niet tegen de kosten zou opwegen.

Men vergeete toch niet, dat de toestand hier geheel anders is

dan elders. Dat ijskelders nut kunnen hebben in geval van besmettelijke ziekte, daarop heb ik voor *oorlogstijd* ook de aandacht gevestigd maar dat is Rijks- en niet Gemeentelijke zaak, in *vredestijd* zal men echter vermoedelijk veelal bezwaar hebben tegen het vervoer van het verdachte vleesch derwaarts.

Dat het bevroren van het vleesch in oorlogstijd, als alles ter plaatse moet verbruikt worden, belangrijke besparing van voeder zou geven, is mij niet duidelijk.

Wat den aanvoer van vee uit Friesland en Groningen betreft, het doet mij genoegen te hooren, dat dit niet noodig zal wezen. Men denke echter er vooral aan het *melkvee* te sparen.

En wat nu het laatste punt betreft, door den heer Bakker besproken, ben ik het met hem eens, dat het op dit oogenblik met de bestaande wetgeving moeielijk zou wezen den veehouders den uitvoer te verbieden; maar men *moet* daaromtrent wettelijke bepalingen maken wil men niet in oorlogstijd, de bevelhebbers *dwingen* in 's lands belang tegen de *landwetten* te handelen of, door gebrek aan voldoende zelfstandigheid, de defensie in groot gevaar te brengen. Ter elfder ure zal men in oorlogstijd dan mogelijk zulke wetten nog moeten maken, maar veel zal dan reeds onherstelbaar kunnen zijn. Zulk een toestand is *onverantwoordelijk*.

De heer BAKKER: Volgens den heer Hoogenboom zou het maken van bevrozingsinrichtingen hier niet veel voordeel opleveren. Ik heb echter eens eene berekening gemaakt, gegrond op de veronderstelling dat men gedurende 180 dagen de stelling zou moeten verdedigen. Wanneer men dan bijv. elke week het vleesch van 600 runderen in bevroren toestand ververscht, dan zou men alleen aan hooi anderhalf millioen kilogram besparen, waarbij nog komt de besparing van ruim 150,000 lijnkoecken enz.

Zeer zeker is de inrichting van het Abattoir hier uitstekend in orde. Maar toch is er geen gelegenheid om vet te smelten, hetgeen vooral in oorlogstijd zeer wenschelijk is. In Parijs had men bij het beleg spoedig gebrek aan boter. Men heeft daar toen veel gebruik gemaakt van dierlijk vet, zoogenaamde «*beurre de Paris*». Te Pantin bestaat een inrichting om vet te smelten;

zou het nu niet wenschelijk zijn reeds in vreedestijd ook hier zulk eene centrale smeltplaats daar te stellen?

De heer HOOGENBOOM: Wat de quaestie van het vet smelten betreft, kan ik mededeelen dat ook hiëraan bij ons geen behoefte bestaat, zulk een inrichting zou in vreedestijd volstrekt niet renderen. Vergelijking met het buitenland gaat hierbij niet op — ofschoon ik daar óók vetsmelterijen ledig zag staan o. a. te Hannover — omdat bij ons veel vet wordt gebruikt, hetgeen in het buitenland niet het geval is. In Amsterdam wordt zelfs veel vet voor consumptie uit Brussel en Antwerpen ingevoerd.

De VOORZITTER: Wanneer thans niemand meer het woord wenscht te voeren, dan herhaal ik den dank der vergadering aan den inleider, die het aangelegen onderwerp der voorziening van de hoofdstad van slachtvee in tijden van beleg ter sprake heeft gebracht en tevens aan al de heeren, die aan het debat hebben deelgenomen. Ook hier gelde het: *du choc des opinions jaillit la vérité*. En om de waarheid is het ons toch allen te doen, want als het oogenblik mocht komen — wij hopen allen dat het nog ver af zij en blijve — dat de vrijheid en onafhankelijkheid van ons vaderland in gevaar is, dan zal de verdediging en het behoud van Amsterdam het laatste plechtanker zijn waaraan wij ons hebben vast te houden. En zeer zeker is er niet één Nederlander, die niet zou willen dat dit laatste bolwerk onzer onafhankelijkheid tot het niterste toe zou worden verdedigd. Daarom moet dan ook worden getracht om de voorbereiding tot die verdediging tot de meest mogelijke volkomenheid te brengen en ieder, die daartoe een steentje weet bij te dragen, verdient den dank der natie.

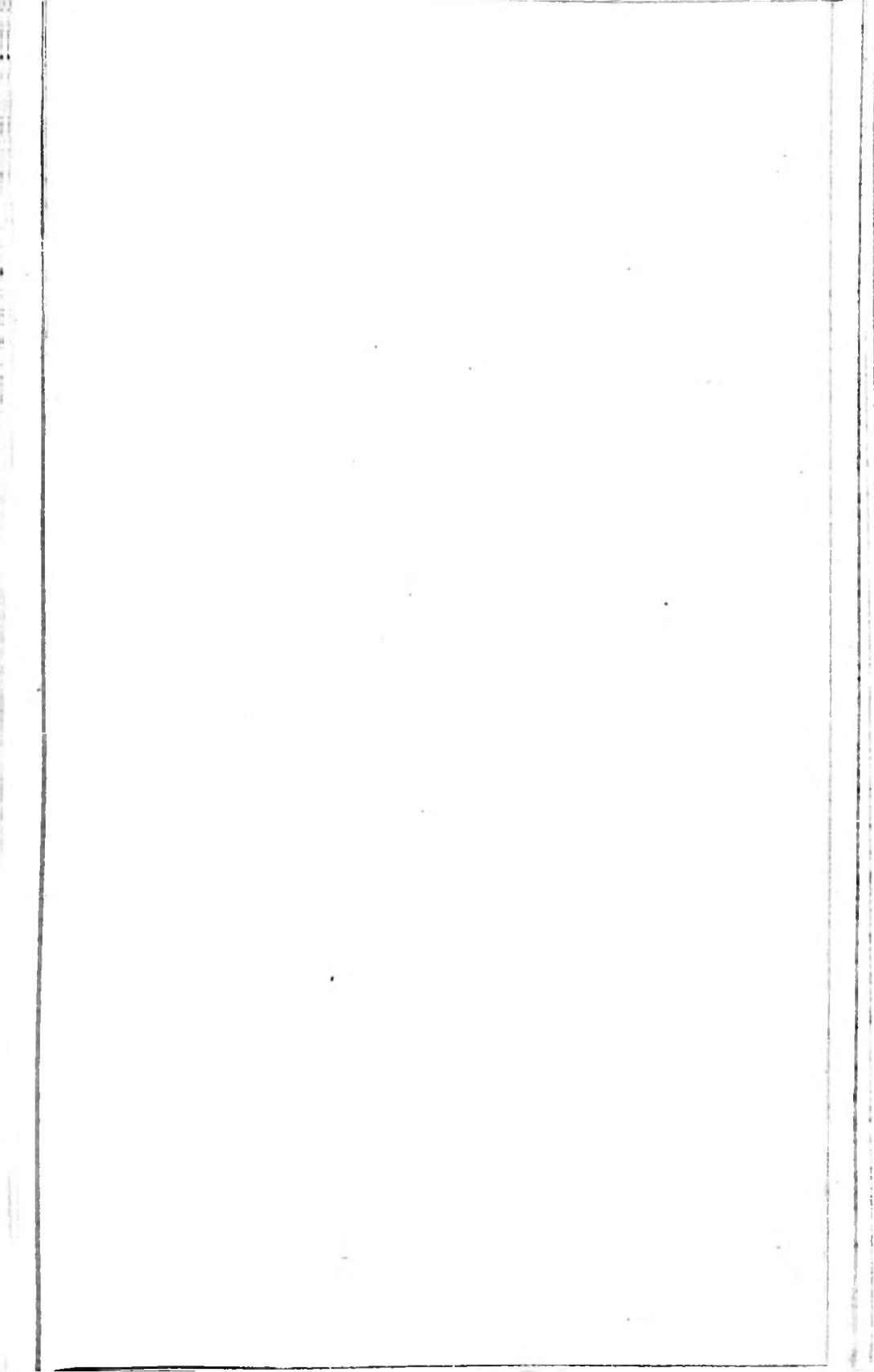
De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris,

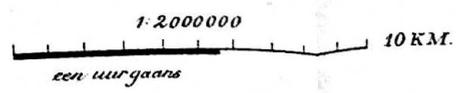
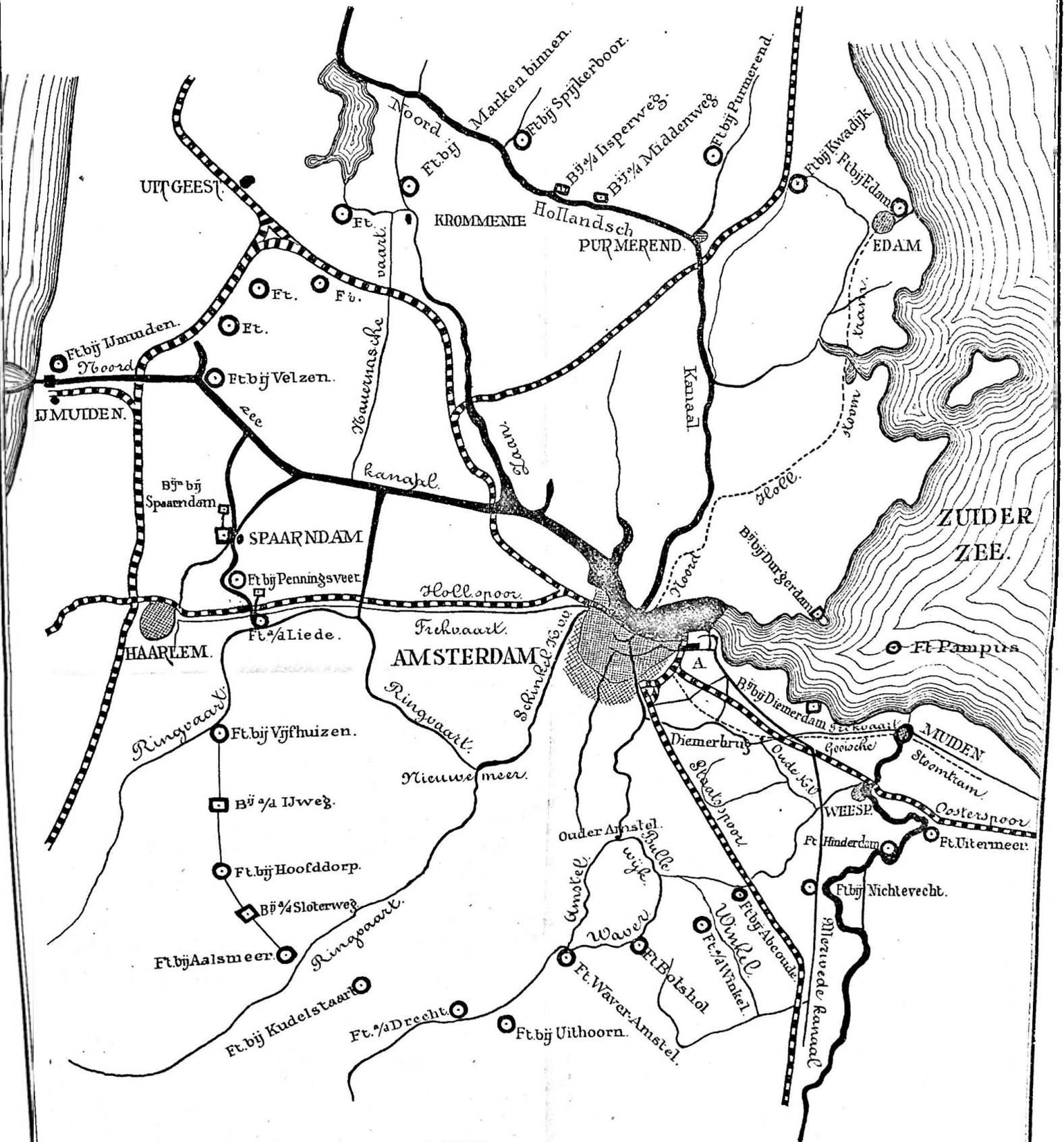
G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

VERBETERINGEN.

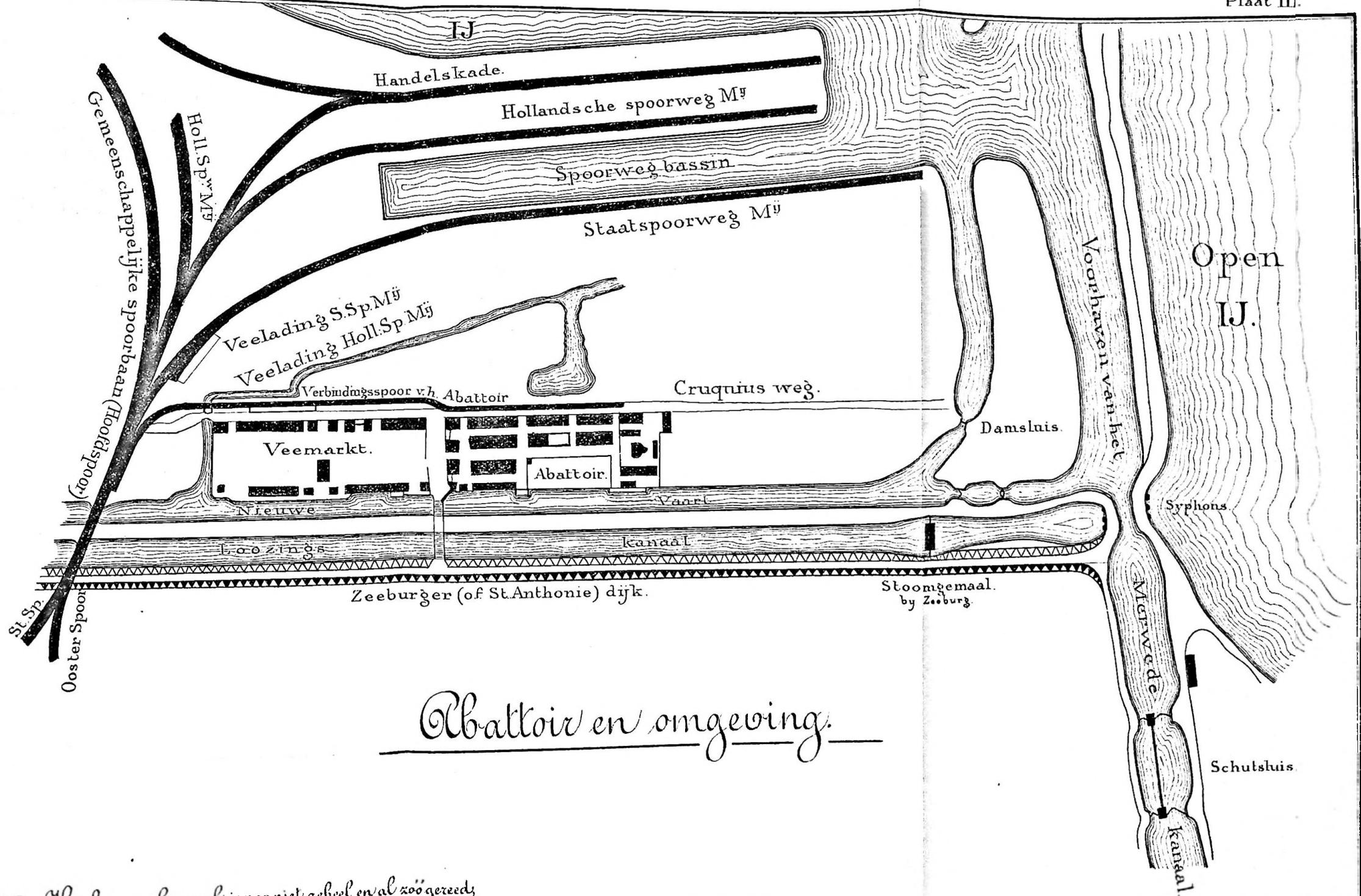
Bladz. 255, regel 12 v. b. staat: Botshal; moct zijn: Botshol.
» 265, » 3 v. o. » doch; » » toch.

Stelling van Amsterdam.

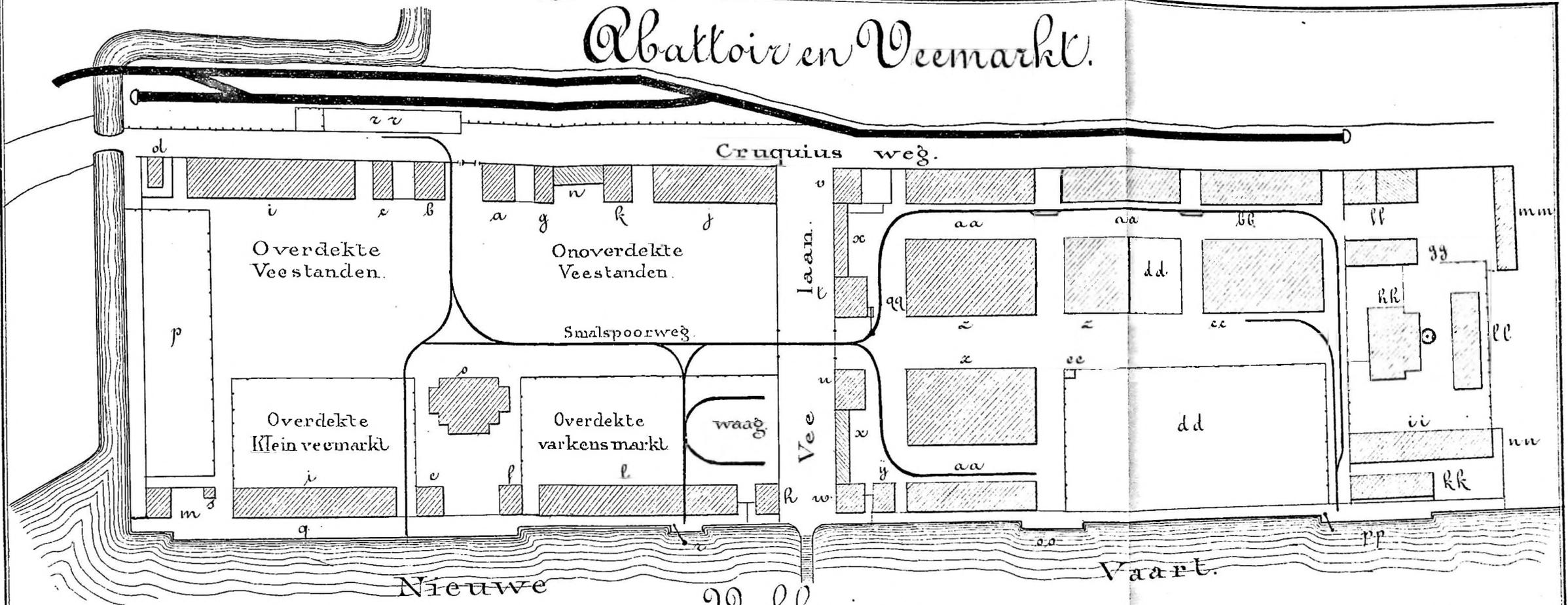
- A Albattoir.
- Waterwegen.
- Spoorwegen.
- - - - - Tramwegen.
- Forten.
- Batterijen.
- Afweivelinie.

Abattoir en omgeving.

NB Het loozings kanaal is nog niet geheel en al zóó gereeds, de loozing geschiedt evenwel nu reeds door de syphons.

Abattoir en Veemarkt.

Verklaring

a) Hoofdkeurmeester.	m) Quarantaine stal.	v) Woning Directeur	gg) Paarden slachthuis.
b) Marktmeester.	n) Remise.	w) Woning 2 opzichters, de portier en de machinist	hh) Hielhuis en smedery
c) Pachter.	o) Restauratie.	x) Remisen	ii) Darmwasschery.
d) Hoofdopzichter en opzichter.	p) Weide.	y) Keuklokaal	kk) Quarantaine stal.
e) Hoofdbrandwacht en cantine.	q) Vee-steiger.	z) Rundvee slachthuizen	ll) Bergplaats.
f) Brandwacht en Post en Tel. kant.	r) Varkenssteiger met kraan!	aa) Rundvee stallen	mm) Sluizenzoulerij.
g) Brandwacht en Timmerman.	s) Privaten!	bb) Varkensstal	nn) Bezinkings basijn
h) Politie agent en Politiepost.	t) Bureaux der Directie en woning boekhouder!	cc) Varkensslachthuis	oo) Steiger.
i) Stallen voor 200 stuks	u) Bureaux 1/2 accyus en woning keurmeester 1 kl en opzichter!	dd) Weiden	pp) Steiger met kraan
j) Stal voor 120 stuks.		ee) Cantine	qq) Weegbrug
k) Paardenstal.		ff) Paardenstal en timmerwinkel.	rr) Vee lading
l) Varkensstal.			